

LUNDS
UNIVERSITET

Med mänskliga rättigheter i beaktande

Den konceptuella förståelsen av *human rights due diligence* i svenska statliga skrivelser om företags ansvar

Karin Grann

Avdelningen för mänskliga rättigheter
Historiska institutionen
Kurskod: MRSK62
Termin: Höstterminen 2018
Handledare: Lina Sturfelt
Omfång: Antal ord 14 718

Sammanfattning

Uppsatsens syfte är att studera det mångtydiga begreppet due diligence och dess innebörd för ansvarsfördelning mellan stat och privata aktörer. Med utgångspunkt i Millers ansvarsteori analyseras uttryck för de dominerande tolkningarna i svenska statliga skrivelser. Med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys synliggörs karakteristiska drag för både den folkrättsliga och den företagsekonomiska tolkningen med stöd Bonnitcha och McCorquodale. På så vis besvarar studien den första frågeställningen om uttryck för de dominerade tolkningarna i skrivelser inom området för företagande och mänskliga rättigheter. Den konceptuella förståelsen av begreppet är däremot starkt influerad av den företagsekonomiska tolkningen. Vad gäller uppsatsen andra frågeställning om ansvarsfördelning, är det genom Millers ansvarsprinciper framförallt identifiering av kausalsamband och en explicit förväntan om moraliskt ansvarsfullt handlande som tillskriver företagssektorn ansvar att skydda och respektera mänskliga rättigheter. Det juridiska ansvaret kvarstår hos staten även om de privata aktörernas vitala del i uppfyllandet av mänskliga rättigheter, både i och utanför Sverige, genomgående poängteras i materialet. Studiens slutsats är att den konceptuella förståelsen av due diligence i svenska statliga skrivelser kan vara problematisk om riskhanteringsprocesserna inte uttryckligen förankras i mänskliga rättigheter. Däremot går det inte att fastställa i vilken utsträckning den konceptuella tolkningen påverkar implementeringen av human rights due diligence.

Nyckelord: Företagande, Human Rights Due Diligence, Ansvar, mänskliga rättigheter, FN:s vägledande principer, David Miller, Sverige

Abstract

English title: Human rights in consideration – the conceptualization of human rights due diligence in Swedish government documents on corporate responsibility.

This study examines the ambiguous concept due diligence in Swedish government documents on business and human rights. This is achieved by analyzing how the two concepts of due diligence are embodied through characteristics from existing definitions in the international human rights law and the corporate sector, explained by Bonnitcha and McCorquodale. The study also examines the distribution of responsibility between the state and the corporate sector through the lens of David Miller, which emphasizes strategies based on causal connection, moral and capacity. The main focus of this study is the function of due diligence and strategies by which responsibility for human rights is distributed. By utilizing a qualitative content analysis and Miller's moral and quality principles the study exposes an expectation of private actors to operate in compliance with existing international standards on the human rights. The state documents also convey that the corporate sector is vital in the realization of human rights, both within and outside the Swedish jurisdiction. Findings of the study confirm that the Swedish context contains the dominating concepts, although the explicit use of due diligence refers to the corporate definition of the concept. The study concludes that the concept due diligence in Swedish government documents might be problematic, if the main focus is on the concept as a risk management procedure without explicit anchoring in human rights. However, it is complex to define to what extent the conceptualization affects the implementation of human rights due diligence.

Key Words: Business, Human Rights Due Diligence, Responsibility, Human rights, UN Guiding Principles, David Miller, Sweden

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	5
1.1	Problemformulering, syfte och frågeställning	7
1.2	Material och avgränsningar	8
1.2.1	Primärmaterial	8
1.2.2	Sekundärmaterial	11
1.2.3	Källkritik	12
2	Teori och metod.....	13
2.1	Teori	13
2.1.1	Bonnitcha och McCorquodale om konceptet due diligence	13
2.1.2	The connection theory	14
2.1.3	Millers principer för ansvarsfördelning	15
2.2	Metod	17
2.1	Kvalitativ innehållsanalys	18
3	Litteraturöversikt.....	20
3.1	Företagande och mänskliga rättigheter	20
3.2	Human rights due diligence	23
3.3	Studiens bidrag till forskningsfältet	25
4	Begreppet due diligence.....	27
5	Analys av ansvarsfördelning.....	29
5.1	Kontexten kring skrivelserna	29
5.2	Ansvarsfördelning genom kausalitetsprincipen	30
5.3	Ansvarsfördelning genom moralprincipen	33
5.4	Ansvarsfördelning genom kapacitetsprincipen	38
5.5	Delsammanfattning av analys	41
6	Diskussion.....	43
6.1	Resultatdiskussion	43
6.2	Avslutande reflektioner	48
	Referenser.....	50

1 Inledning

Den pågående globaliseringen och framväxten av stora transnationella bolag har förändrat etablerade föreställningar om staten som dominerande maktkälla. Marknadsutvecklingen har förändrat förhållandet mellan den traditionella makthavaren staten och den privata sektorn.¹ Detta statueras inte minst i en sammanställning av Global Justice Now som visar att 69 av de 100 största ekonomierna år 2017 var företag.² Den privata sektorn utgör en myriad av ekonomiskt starka aktörer och har även kommit att influera politiska beslut.³ Staten har tidigare ansetts vara den aktör i samhället som har det primära ansvaret att skydda och respektera invånarnas mänskliga rättigheter, men företagens globalisering har väckt idéer om att ansvar måste fördelas på flera aktörer.

I takt med denna förändring har det över tid vuxit fram en rad olika internationella initiativ med syfte att jämna ut ansvarsfördelningen utan att hindra den pågående globala ekonomiska utvecklingen. Globaliseringen av den privata sektorn har visat dess inflytande över människorättssituationen i flera redan sårbara regioner, där verksamheter åsamkar kränkningar av mänskliga rättigheter. Så sent som den 13 november 2018 lanserade Swedwatch⁴ en rapport som uppmärksammar företagsrelaterade människorättskränkningar i Peru, vilka sker genom storskalig odling av bland annat sparris och avokado som levereras till flera svenska livsmedelsföretag. Lokalbefolkningen i närliggande områden står inför en akut vattenbrist då monokulturerna kräver stora mängder vatten.⁵ Swedwatch betonar att kränkningar skett till följd av bristande standardisering av processer inom livsmedelsföretagen som rör risk- och konsekvensanalys av den egna verksamheten.⁶ Rapporten synliggör i vilken

¹ Pierson, Christopher, *The Modern State* [Elektronisk resurs], Routledge, London, 2004 s. 99.

² Global justice now "69 of the richest 100 entities on the planet are corporations, not governments, figures show" Publ. 17 oktober, 2018 (Senast besökt 2 januari 2019)

³ Pierson, 2004, s.97-98.

⁴ Ideell och politiskt obunden forskningsorganisation som arbetar för att enskilda företagare, investerare och beslutsfattare ska respektera miljö och mänskliga rättigheter.

⁵ Swedwatch "To the last drop - water and human rights impacts of the agro export industry in Ica, Peru: the responsibility of buyers", Report 92, 13 november 2018, s. 20.

⁶ Swedwatch "To the last drop - water and human rights impacts of the agro export industry in Ica, Peru: the responsibility of buyers", 2018, s. 5.

utsträckning företagens val kan påverka mänskliga rättigheter, men det belyser tillika den privata sektorns potential att förhindra en mängd pågående människorättskränkningar.

Ett internationellt initiativ med syfte att vända den negativa utvecklingen är FN:s vägledande principer för företagande och mänskliga rättigheter. I de vägledande principerna artikuleras de tre antaganden som principerna vilar på: statens skyldighet att skydda mänskliga rättigheter, företagens skyldighet att respektera mänskliga rättigheter och möjligheten att få upprättelse.⁷ Medlet för att förverkliga principernas grundvalar är *human rights due diligence* (HRDD) som har till syfte att identifiera, förhindra och hantera potentiella människorättskränkningar.⁸ HRDD härstammar från det vedertagna konceptet *due diligence*.⁹ Det förekommer inom företagssektorn som ett paraplybegrepp för processer som rör risk- och konsekvensanalys, medan det inom folkrätten kan beskrivas vara en uppförandekod för ansvarsfullt handlande. Den konceptuella förståelsen kan följaktligen variera beroende på sektor. Emellertid har det visat sig när båda sfärer möts i HRDD har det orsakat en förvirring i fråga om konceptets innebörd.¹⁰ Å ena sidan kan begreppet betraktas som en frivillig riskanalys medan det å andra sidan även fyller funktionen som moralisk grund för ansvarsfullt agerande.¹¹ Dessa tolkningsmöjligheter påverkar i sin tur hur HRDD praktiseras och synen på företagens ansvar att respektera mänskliga rättigheter i den operativa verksamheten, vad gäller innehåll och ambitionsnivå för planerade åtgärder från privata aktörer.¹²

Ytterligare ett internationellt initiativ går att härleda till Europeiska unionen då EU-kommissionen krävt att medlemsstaterna ska utforma en handlingsplan som manifesterar hur det nationella arbetet omvandlar principerna till praktiska åtgärder. På regeringskansliets hemsida beskrivs den svenska handlingsplanen som ett svar på EU-kommissionens direktiv.¹³

⁷ Ruggie, John, *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights - Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework*, HR/PUB/11/04. New York & Geneva, Human rights council, 2011, s. 1.

⁸ Ruggie, 2011, s. 17-18.

⁹ Svensk översättning: tillbörlig aktsamhet. Nationalencyklopedin, Due diligence, Nationalencyklopedin

¹⁰ Bonnitchea, Jonathan och McCorquodale, Robert "The Concept of "Due Diligence" in the UN Guiding Principles on Business and Human Rights *The European Journal of International Law*, vol 20, no. 3, 2017, s. 911.

¹¹ Bonnitchea och McCorquodale, 2017, s. 901-902.

¹² Bonnitchea och McCorquodale, 2017, s. 907.

¹³ Regeringskansliet "Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter", Publ. 24 augusti 2015, (senast besökt 2 januari 2019)

Mot denna bakgrund är det av intresse att närmare studera vilken konceptuell förståelse av HRDD som genomsyrar svenska statliga skrivelser. En undersökning av den konceptuella förståelsen kan synliggöra eventuella spänningsförhållanden mellan de två dominerande uppfattningarna av due diligence och hur dessa tar sig uttryck i en svensk kontext. I förlängningen kan det även ha betydelse för privata aktörers prioritering av HRDD och huruvida dess funktion att förhindra människorättskränkningar orsakade av svenska företag realiserar.

1.1 Problemformulering, syfte och frågeställningar

I en tid där multipla aktörer kan åsamka människorättskränkningar är en vital åtgärd att via reglering fördela ansvaret mellan dessa för att mänskliga rättigheter såväl ska respekteras som skyddas. Speciellt gäller det den privata sektorn som genom globaliseringen vidgat sin påverkansfär och därmed har större inflytande i samhället. Staten är den aktör som sätter det nationella ramverket för företagens handlingsutrymme genom sitt mandat att utforma lagstiftning och policydokument. Utformningen baseras på såväl internationella åtaganden som statens egna initiativ. I det svenska näringslivet är det bland annat den nationella handlingsplanen för företagande och mänskliga rättigheter som innehåller riktlinjer för företagens agerande i relation till dessa. Det är även i handlingsplanen som åtgärder inom ramen för HRDD presenteras, som ska vara vägledande för företagens implementering.

Spänningsförhållandet mellan moraliskt handlande och pragmatisk riskhantering synliggörs då agendan för det nationella arbetet implementeras. Det är en dragkamp om ansvarsfördelning mellan stat och företag. Handlingsplanen är ett uttryck för denna omförhandling och HRDD ett medel för att praktisera en ny uppdelning. På lång sikt har den konceptuella förståelsen som genomsyrar det nationella arbetet även inflytande över i vilken utsträckning svenska företag väljer att prioritera konsekvensanalyser med fokus på mänskliga rättigheter.

I diskursen om företagande och mänskliga rättigheter råder meningsskiljaktigheter om hur ansvar bör distribueras, därmed är strategier för att motivera en omfördelning centrala i studier om HRDD. Med utgångspunkt i Millers ansvarsteori blir det med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys möjligt att undersöka ansvarsfördelning mellan stat och privata aktörer i en

svensk kontext. Då HRDD är kärnan i FN:s vägledande principer är tolkningen av konceptet av betydelse för den globala diskursen för mänskliga rättigheter. Dess potential att minska företagsrelaterade människorättskränkningar ligger delvis i den konceptuella tolkning som förmedlas i vägledande dokument för privata aktörer på nationell nivå. För att åskådliggöra den konceptuella förståelsen av due diligence kommer denna uppsats att tillämpa Bonnitcha och McCorquodales förståelse av due diligence. Underlaget för studien är Sveriges ”Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter”, ”Uppföljning till handlingsplanen för företagande och mänskliga rättigheter” samt skrivelsen ”Politik för hållbart företagande”.

Studiens övergripande syfte är att studera det komplexa begreppet due diligence och undersöka dess betydelse för ansvarsfördelning mellan stat och privata aktörer. I enlighet med studiens syfte avser denna uppsats att besvara följande frågeställningar:

- Hur avspeglar sig de dominerande tolkningarna av due diligence i svenska statens skrivelser om företagande och mänskliga rättigheter?
- Hur kan ansvarsfördelning mellan stat och privata aktörer förstås med hjälp av Millers teori?

1.2 Material och avgränsningar

Undersökningen ämnar studera en svensk statlig kontext och således blir material utfärdat på statligt initiativ underlag för kommande empiri. Materialet omfattar statens åtgärder och förhållning till FN:s vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter och fokuserar *inte* på hur svenska företag agerar i förhållande till dessa. I kommande avsnitt presenteras studiens primärmaterial och sekundärmaterial närmre.

1.2.1 Primärmaterial

Efter sondering av det material som berör svenska statens arbete med företagande och mänskliga rättigheter var det tre dokument som ansågs vara tongivande för den nationella

diskursen för HRDD. Studiens primärmaterial är regeringskansliets ”Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter”, ”Uppföljning av Sveriges handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter” samt regeringens skrivelse ”Politik för hållbart företagande”. Skrivelserna är utfärdade på statligt initiativ, vilket var en av uppsatsen urvalsprinciper. Det anträffades även en rapport från Enact Sustainable Strategies¹⁴, vilken tagits fram på begäran av statskontoret, som utvärderar arbetet med de vägledande principerna ”Företag och mänskliga rättigheter: Påtagliga brister och luckor i svensk lag”. Emellertid analyseras snarare än presenteras de statliga åtgärderna av Enact, vilket gjorde att rapporten inte ansågs lämplig för att rama in det statliga arbetet och används därför inte i denna uppsats. Idén är att tillsammans låta skrivelserna utgöra underlag för den diskurs som kommande studie avser undersöka och har inte som syfte att jämföra dessa. Svenska statens arbete med företagande och mänskliga rättigheter är primärmaterialens övergripande tema, vidare är det primärt innehåll som rör HRDD och ansvarsfördelning som är av relevans för kommande undersökning.

Regeringens skrivelse ”Politik för hållbart företagande” lanserades 2015 och avser att redogöra för centrala faktorer kopplade till det som benämns som *hållbart företagande*. Regeringens syn på internationella åtaganden, FN:s vägledande principer och företagens ansvar för mänskliga rättigheter är några av de områden som omfattas av skrivelsen. Det är också dessa områden i textmaterialet som kommer att bli underlag för analys. Då mänskliga rättigheter utgör en väsentlig del i Sveriges politik för hållbart företagande föreföll skrivelsen därför att vara i linje med kommande studie.

Regeringskansliets ”Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter” lanserades 2015 och presenterar tre grundvalar som de vägledande principerna vilar på, samt den nationella kontext som implementeringen av principerna tar avstamp i. Som tidigare nämnts beskrivs handlingsplanen vara Sveriges svar på direktivet från EU-kommissionen om inrättande av en sådan.¹⁵ I dokumentet presenteras såväl planerade som genomförda åtgärder. Handlingsplanen kommer att analyseras i sin helhet med fokus på textstycket som rör ansvarsfördelning och ger uttryck för de två dominerande tolkningarna av due diligence. I

¹⁴ Enact sustainable strategies är en konsultbyrå specialiserad inom hållbar affärsutveckling och ansvarsfullt företagande.

¹⁵ Regeringskansliets hemsida ”Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter”, Publ. 24 augusti 2015, (senast besökt 2 januari 2019)

kapitlet *Begreppet due diligence* avhandlas en närmare presentation av karakteristiska drag för respektive tolkning.

Vidare utgör även regeringskansliets ”Uppföljning av handlingsplanen för företagande och mänskliga rättigheter” studiens primärmaterial. Uppföljningen som lanserades 2018 har till syfte att sammanfatta implementeringsprocessen sedan handlingsplanens tillkomst. Texten presenterar centrala delar ur de vägledande principerna och kopplar samman dessa med åtgärder genomförda på nationell nivå. Likt den ursprungliga handlingsplanen analyseras uppföljningsrapporten i sin helhet men fokus riktas på innehåll som berör ansvarsfördelning och uttryck för de dominerande tolkningarna av due diligence.

Tillsammans utgör de tre dokumenten uppsatsens primärmaterial och kommer händanefter att refereras till som den svenska kontexten. Valet att inte inkludera ytterligare material, som exempelvis ”OECD due diligence guidelines for responsible business conduct”, grundar sig i att studien ska fokusera på material utformat för en specifik nationell kontext, vilket i detta fall blir Sverige.

Fortsättningsvis finns det flera viktiga faktorer som bör tas i beaktning i förhållande till den kontext där materialet är utformat. Inledningsvis lanserade Sverige sin handlingsplan som sjätte landet i världen och följaktligen återfinns inte något större utbud av andra nationella handlingsplaner för staten att studera.¹⁶ Handlingsplanen utformades i en tid då Sverige satsade på ökad export på nya marknader utanför Europa. I den nya exportstrategin, som tillkom 2015, poängteras att staten vill att fler svenska företag ska etablera sig utomlands.¹⁷ Dessutom har skrivelsen ”Politik för global utveckling i genomförande av agenda 2030” som lanserades 2016 till syfte att integrera ett rättighetsfokus inom alla politikområden för att skapa hållbar utveckling.¹⁸ Det finns även flera internationella riktlinjer som studiens primärmaterial vid upprepade tillfällen refererar till som betydande för det svenska arbetet. Bland annat ”OECD due diligence guidelines for responsible business conduct” som har till syfte att vägleda företag vid tillämpning och implementering av due diligence.¹⁹

¹⁶ Regeringskansliet, Utrikesdepartementet, Uppföljning till handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter, februari 2018, s. 3.

¹⁷ Regeringskansliet, Näringsdepartementet, Sveriges exportstrategi, september 2015, s. 3.

¹⁸ Regeringens skrivelse 2015/16:182, Politik för global utveckling i genomförandet av agenda 2030, 26 maj 2016, s. 6.

¹⁹ Organisation for Economic Co-operation and Development ”OECD due diligence guidelines for responsible business conduct”, 2018, s. 3.

Regeringskansliets skrivelser om företagande och mänskliga rättigheter är följaktligen inte de enda som rör HRDD, men däremot unika i hänseendet att de är utarbetade efter en svensk ekonomisk och politisk kontext. Innehåll och utformning av initiativ som rör företagande och mänskliga rättigheter i den svenska kontexten ska samspela med andra nationella riktlinjer och internationella åtaganden, vilket bör tas i beaktning vid analys av dessa. Den konceptuella förståelsen av begreppet i svenska statliga skrivelser har tidigare inte studerats vilket aktualiserar vikten av att analysera detta närmare.

Studiens material avser att vara vägledande för svenska företag och är utformade med utgångspunkt i FN:s vägledande principer om företagande och mänskliga rättigheter. Att principerna är vägledande innebär att de inte är juridiskt bindande och följaktligen tillkommer inte några nya folkrättsliga förpliktelser.²⁰ Detta är en faktor som har inverkan på presenterade åtgärder och formulering av det ansvar som tillskrivs den privata sektorn. Det betyder att det ansvar som tillskrivs den privata sektorn *inte* är tvingande så länge det inte är förankrat i svensk lagstiftning.

1.2.2 Sekundärmaterial

Studiens sekundärmaterial utgörs av “United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights- Implementing the United Nations ’Protect, Respect and Remedy’ Framework”, som härnäst kommer att benämnas som FN:s vägledande principer för företagande och mänskliga rättigheter. Dessa är framtagna av professor John Ruggie, FN:s representant inom området för företagande och mänskliga rättigheter och antogs 2011 som en resolution av rådet för mänskliga rättigheter. De vägledande principerna har till syfte att konkretisera och tydliggöra för stater vilka principer som det nationella arbetet ska ta avstamp i. Den utgörs av både grundläggande och operativa principer baserade på de tre grundvalarna: 1) statens skyldighet att skydda mänskliga rättigheter, 2) företagens skyldighet att respektera mänskliga rättigheter och 3) möjligheten att få upprättelse.²¹ Det är i FN:s vägledande principer för företagande och mänskliga rättigheter som HRDD för första gången introduceras.

²⁰ John Ruggie, 2011, s. 1.

²¹ John Ruggie, 2011, s. 1.

1.2.3 Källkritik

Undersökningens primärmaterial är utfärdat av svenska staten och anses i denna uppsats ha god validitet och trovärdighet. Däremot bör det betonas att dokumenten är vägledande och inte heller de enda skrivelserna inom detta område. Skrivelserna samspelar med andra politiska dokument och är framtagna i en tid då Sverige satsade på ökad export och etablering av svenska företag på nya marknader utomlands. Dessutom är det svenska näringslivet en stor del i den nationella ekonomin vilket kan ha inflytande över form och innehåll på exempelvis handlingsplanen för företagande och mänskliga rättigheter.

Gällande forskningsetiska avvägningar anses uppsatsens ämnesval inte generera några större risker. Undersökningen och resultatet i denna uppsats tar främst utgångspunkt i offentliga handlingar och dokument. Detta i enlighet med studiens syfte vars fokus är att rama in och diskutera uttryck för due diligence och ansvarsfördelning. Enskilda aktörer inom denna kontext kommer därmed inte att diskuteras.

2 Teori och metod

2.1 Teori

Studiens syfte är att studera det komplexa begreppet due diligence och undersöka dess betydelse för ansvarsfördelning mellan stat och privata aktörer. Analysen drivs med hjälp av Millers principer för ansvarsfördelning som kan synliggöra hur ansvar tillskrivs den privata sektorn i förhållande till mänskliga rättigheter. För att besvara studiens syfte tillämpas vidare Bonnitcha och McCorquodales teoretiska perspektiv för att konkretisera eventuella spänningsförhållanden och uttryck för due diligence.

2.1.1 Bonnitcha och McCorquodale om konceptet due diligence

I artikeln ”The concept of ’due diligence’ in the UN guiding principles on business and human rights” driver Bonnitcha och McCorquodale tesen att relationen mellan de två dominerande tolkningarna av due diligence bör klargöras för att uppnå ökat ansvarstagande från företag och effektiv implementering av HRDD.²² Konceptet härleds till företagssektorn och folkrätten och de illustrerar dess betydelse inom respektive sfär. Båda tolkningarna påträffas i FN:s vägledande principer för företagande och mänskliga rättigheter men relationen mellan dem behandlas inte.²³ En av Bonnitcha och McCorquodales huvudpoänger är att de två dominerande tolkningarna av *due diligence* kan samspela i tillämpningen om kopplingen mellan dem blir tydlig. De föreslår att due diligence som uppförandekod kan tydliggöra innehållet och den förväntade ambitionsnivån när ett företag genomför risk- och konsekvensanalyser, processer som idag benämns som due diligence.²⁴ På så vis

²² Bonnitcha och McCorquodale, 2017, s. 900-901.

²³ Bonnitcha och McCorquodale, 2017, s. 908-909.

²⁴ Bonnitcha och McCorquodale, 2017 s. 907.

sammanknyts moraliska aspekter med praktiska processer. Sålunda uppstår synergier mellan de dominerande tolkningarna som kan underlätta implementering av HRDD.

Bonnitcha och McCorquodale beskriver hur en konceptuell förvirring i dagsläget leder till att implementeringen försvåras eller gör det omöjligt för företag att leva upp till det ansvar som tillskrivs i de vägledande principerna.²⁵ Exempelvis kan fokus på due diligence som enbart en riskhanteringsprocess resultera i att ansvarsaspekten får stå tillbaka.²⁶ När skillnaden mellan tolkningarna inte presenteras i internationella eller nationella skrivelser kan det underminera den grundläggande idén om att företag ska ta mänskliga rättigheter i beaktning i sin verksamhet. Ansvar är således en väsentlig variabel att belysa vid analys av konceptet *due diligence*. Bonnitcha och McCorquodale hävdar att den konceptuella förståelse av due diligence som dominerar i den nationella kontexten avspeglar förhållningssättet till en omdistribuering av ansvar för mänskliga rättigheter.²⁷ För att studera den konceptuella förståelsen som genomsyrar svenska statliga skrifter krävs det därför att ansvarsfördelningen mellan stat och privata aktörer analyseras i den givna kontexten.

Bonnitcha och McCorquodale redogör för relationen mellan tolkningarna av HRDD men deras modell saknar teoretiska verktyg för att närmare studera detta. Därför tillämpas Millers ansvarsteori för att kartlägga hur ansvar fördelas mellan stat och företag. I kommande avsnitt presenteras Millers The Connection theory och de teoretiska verktyg som ramverket inbegriper.

2.1.2 The Connection Theory

Artikeln ”Distributing responsibilities” tar avstamp i ansvarsfördelningens komplexa natur och erbjuder ett teoretiskt ramverk för att underlätta ansvarsfördelning. Millers ramverk konstitueras av fyra principer som tillsammans skapar ”The connection theory”. Miller har

²⁵ Bonnitcha och McCorquodale, 2017 s. 911.

²⁶ Bonnitcha och McCorquodale, 2017 s. 910.

²⁷ Bonnitcha och McCorquodale, 2017 s. 910-911

myntat begreppet *remedial responsibility* som också är fundamentet i hans teori. Han definierar begreppet på följande vis:

... a special obligation to put the bad situation right in other words to be picked out, either individually or along with others, as having a responsibility towards the deprived or suffering party that is not shared equally among all agents.²⁸

I artikeln hävdar Miller att den primära orsaken till att ansvar är ett svåridentifierat fenomen ligger i att det krävs en komplex analys för att identifiera vem som har ansvar för att vidta åtgärder när en situation är ohållbar och orsakar mänskligt lidande.²⁹ Millers teori avser därför att kunna navigera hur ansvar ska fördelas. Enligt Miller är en grundläggande premiss, att skyldigheter finns mellan såväl individer som mellan stat och individ. Svårigheten är inte avgöra om det finns en skyldighet, utan däremot vem som ska tillskrivas ansvar att åtgärda en situation.³⁰ Då det i dagens samhälle finns det ett stort antal aktörer som kan tillskrivas ansvar för mänskligt lidande, försvåras omständigheterna att fördela eller omdistribuera ansvar.³¹ Ytterligare en dimension av problematiken är att ansvarsfördelning också ska accepteras av den aktör som tilldelas det.³² Det är när analys om distribuering av ansvar uteblir som sannolikheten att åtgärder för att skipa rättvisa också gör det.³³ Millers teoretiska förhållningssätt till ansvar tillämpas därför i denna uppsats för att illustrera svårigheten när företag ska acceptera ansvar som de tillskrivs genom principer som dock enbart är vägledande. I nästa kapitel presenteras Millers teoretiska verktyg som ska användas för att identifiera vilka aktörer som kan tillskrivas ansvar i en svensk kontext.

²⁸ David Miller Distributing responsibilities *The Journal of Political Philosophy*: Volume 9, Number 4 2001 s. 454.

²⁹ Miller, 2001, s. 453.

³⁰ Miller, 2001 s. 453.

³¹ Miller, 2001, s. 453.

³² Miller, 2001, s. 453.

³³ Miller, 2001, s. 453

2.1.3 Millers principer för ansvarsfördelning

Millers teori inbegriper fyra principer som tillsammans konstituerar ett ramverk: 1) moral- 2) kausalitet- 3) kapacitets- och 4) gemenskapsprincipen. Dessa är mekanismer för att fördela ansvar.

Den första av de fyra principerna är kausalitetsprincipen. Inledningsvis poängterar Miller distinktionen mellan moral och kausalitet och vikten av att särskilja de två begreppen. Ansvarsfördelning baserat på kausalitet innebär att en aktör vars handling varit en central variabel när ett missöde skett ska tilldelas ansvar för att vidta åtgärder. Det kan exempelvis innebära att aktörens handling direkt orsakat en annan människas eller grupp individers lidande. Det finns ett orsakssamband mellan ett företag som genomför ett dammbygge på mark som urfolk traditionellt lever och verkar på, då företagets handling är central för individernas förändrade livssituation. Däremot är det inte nödvändigtvis så att ett moraliskt ansvar medföljer på grund av kausalsambandet mellan aktör och utfall.³⁴

Den andra principen är moralprincipen som innebär att ansvarsfördelning baseras på karaktären av utfallet av en handling och om den är av sådant slag att aktören i fråga blir moraliskt skyldig.³⁵ Moralprincipen är av snävare karaktär och aningen mer diffus än kausalitetsprincipen. Moraliskt ansvar handlar om en subjektiv bedömning av utfallet av en handling snarare än kopplingen mellan aktör och utfall. Människorättskränkningar skulle kunna vara ett utfall av handlingar som anses generera moraliskt ansvar. Här aktualiseras exempelvis situationen med vattenbristen i Peru igen. Livsmedelsföretagen i Sverige orsakar inte direkt en akut vattenbrist för lokalbefolkningen, men genom att inte ha insikt i leverantörsleden, finansierar de vattenkrävande odlingar som bidrar till vattenbrist.

Kapacitetsprincipen, Millers tredje princip, karakteriseras av idén att ansvar ska fördelas på ett sådant vis att det är proportionerligt i förhållande till aktörens kapacitet att leva upp till detta. Om en situation ska återställas på bästa sätt krävs att den som är mest lämpad att agera gör det. Det rör sig snarare om lämplighet än möjlighet att tillskrivas ansvar. Huvudsakligen är denna princip aktuell när flera aktörer är inblandade.³⁶

³⁴ Miller, 2001, s. 455.

³⁵ Miller, 2001, s. 456.

³⁶ Miller, 2001, s. 461.

Den sista av de fyra principerna är gemenskapsprincipen. Då baseras ansvarsfördelning på sammanlänkning via egenskaper eller sociala konstellationer. Det kan exempelvis röra sig om att en individ i egenskap av släktband, gemensam arbetsplats eller liknande bör tilldelas ansvar om en annan människa hamnar i trångmål.³⁷ Denna princip föreföll inte möjlig att tillämpa på uppsatsens utvalda material och kontext, huvudsakligen på grund av att den typ av gemenskaper som åsyftas inte kan appliceras när det rör privata aktörer och människorättskränkningar.

Tillsammans utgör dessa principer Millers ”The connection Theory.” De fyller olika funktioner och Miller poängterar att det är av vikt att integrera alla principer när teorin tillämpas. Däremot kan principerna appliceras separat och ge goda resultat om det är en brådskande situation som kräver omgående åtgärder.³⁸ I ljuset av detta kan det verka motsägelsefullt att aktivt välja bort en av principerna i kommande empiriska undersökning. Medan Miller menar att principerna främst ska tillämpas i samband med att ansvar *ska* fördelas, kommer denna uppsats tillämpa principerna för att identifiera under vilka premisser ansvar *har* fördelats, i exempelvis en handlingsplan eller ett policydokument. Då kommande studie har till syfte att titta på hur ansvar redan har fördelats och *inte* hur det borde fördelas har avsaknaden av gemenskapsprincipen inte en signifikativ roll för studiens genomförande och resultat.

Tillämpning av principerna på uppsatsen material avser att synliggöra vilka strategier som används för att motivera den privata sektorns ansvar för att säkerställa och skydda mänskliga rättigheter. Detta genom såväl tydliga som subtila uttryck. I kraft av att FN:s vägledande principer för företagande och mänskliga rättigheter är *vägledande* kvarstår det folkrättsliga ansvaret hos staten, men det innebär dock att principerna kan lyfta fram hur det informella ansvaret förmedlas i en svensk kontext.

Fortsättningsvis är det möjligt att påstå att tillämpning av en ansvarsteori genererar en undersökning som agiterar för ökat ansvar till den privata sektorn baserat på moraliska grunder, vilket inte är uppsatsens syfte. I enlighet med Miller utgår denna studie från att moral bör särskiljas från ansvar och det kan vara viktigt att ytterligare en gång lyfta att dessa begrepp *inte* används som synonymer i kommande empiriska undersökning. Millers teori är

³⁷ Miller, 2001, s. 562.

³⁸ Miller, 2001, s 468.

inriktad på ansvarsfördelning och inte definiering av ansvarsfullt handlande, vilket möjliggör att se bortom den vedertagna kopplingen mellan dessa begrepp.

2.2 Metod

För att undersöka den konceptuella förståelsen av HRDD kommer en kvalitativ innehållsanalys att tillämpas, eftersom det anses vara mest kompatibelt med undersökningens syfte och material. En av anledningarna till att den är mer kompatibel än exempelvis en begreppsanalys är på grund av att konceptet HRDD inte explicit förekommer i uppsatsens material.

2.2.1 Kvalitativ innehållsanalys

En innehållsanalys innebär i stora drag att textmaterial studeras, analyseras och presenteras på ett systematiskt sätt.³⁹ Det finns tre olika ansatser som kan tillämpas när en kvalitativ innehållsanalys ska genomföras: 1) induktiv- 2) deduktiv- och 3) abduktiv ansats.⁴⁰

Undersökningen kommer att ta avstamp i ett deduktivt tillvägagångssätt, vilket innebär att textanalysen är styrd. Den deduktiva ansatsen blir stommen för undersökningen, där den struktureras utifrån tre av Millers ansvarsprinciper, som presenterades i teoriavsnittet.

Det metodologiska instrument som tillämpas inbegriper att plocka ut olika textsjok även kallade meningenheter, vilket är ett vedertaget verktyg i en innehållsanalys.⁴¹ En väl genomförd kvalitativ innehållsanalys utmärker sig genom god validitet, vilket genereras av redovisning av studiens primärmaterial.⁴² Presentation av textpassager från svenska statliga skrivelser ger läsaren möjlighet att följa med i resonemanget.⁴³ Utdragen kommer att baseras

³⁹ Bergström, Göran och Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 2., [omarb.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2005, s, 43.

⁴⁰ Hsiu-Fang Hsieh & Sarah E. Shannon, "Three Approaches to Qualitative Content Analysis", *Sage journals*, Vol. 15, Nr. 9, 2005, s, 1277.

⁴¹ Bergström och Boréus, 2005, s, 49.

⁴² Bergström och Boréus, 2005, s, 43.

⁴³ Hsiu-Fang och Shannon, 2005, s, 1286.

på Millers principer för ansvarsfördelning. Redovisning av meningsenheter kan synliggöra vad som förmedlas både implicit och explicit, vilket är fördelaktigt när uttryck för olika begreppstolkningar ska illustreras. Vad gäller explicita uttryck åsyftas förekomst av begreppet due diligence eller meningsenheter, implicita faktorer är det som utkristalliserar när skrivelserna analyseras i sin helhet.

Avsnittet avsett för uppsatsens analys inleds med en passage om kontexten kring studiens primärmaterial och vitala faktorer som har betydelse för utformningen av materialet, såsom språklig karaktär. Fortsättningsvis kommer det utvalda materialet att analyseras utifrån tre av Millers principer: kausal-, moral-, och kapacitetsprincipen. Under dessa kategorier kommer observationer och meningsenheter att analyseras med hjälp av det teoretiska ramverket. Flexibilitet är ett karakteristiskt drag för en innehållsanalys och var en av anledningarna till att metoden blev akutell.⁴⁴ Det ansågs fördelaktigt på grund av uppsatsens val av material.

Valet av metod motiveras utifrån studiens omfattning, syfte och material, däremot finns det fortfarande en framstående kritisk aspekt med detta beslut. Det är möjligt att kritisera studiens metodologiska tillvägagångssätt eftersom HRDD varken nämns i den nationella handlingsplanen för företagande och mänskliga rättigheter eller dess uppföljningsrapport. Däremot är det möjligt att rama in den konceptuella förståelsen av begreppet genom att titta på hur karakteristiska drag för konceptet presenteras och vilken kontext som omger dessa. I detta fall, när det rör sig om ett mångtydigt begrepp, kan den konceptuella förståelsen bli än tydligare när begreppet inte explicit används utan innehållet får tala för sig. Vidare går det även att ifrågasätta vilka slutsatser som kan göras baserat på skrivelsernas innehåll på grund av dess form och språkliga karaktär. I egenskap av att vara de dokument utfärdade av staten som rör HRDD är det dock fortfarande av hög relevans att analysera.

⁴⁴ Bergström och Boréus, 2005, s. 49.

3 Litteraturöversikt

Innan de teoretiska och metodologiska verktygen appliceras på materialet kommer en presentation av relevanta litterära verk inom området för företagande och mänskliga rättigheter. Litteraturöversikten är indelad i två huvudområden: företagande och mänskliga rättigheter samt HRDD. I det första behandlas relationen mellan företag och mänskliga rättigheter med fokus på ansvarsfördelning. Det andra avsnittet presenterar centrala verk som rör HRDD som koncept och dess funktion.

3.1 Företagande och mänskliga rättigheter

Relationen mellan den privata sektorn och mänskliga rättigheter har utvecklats under de senaste decennierna. Idén om företagens samhällsansvar dateras tillbaka till 1960-talet då sociala aspekter ansågs ligga inom ramen för ett företags ansvarsområde. Vid denna tid föddes idén med företagsfilantropi, som senare bedömdes vara en måttstock för goda företagsmedborgare (corporate citizen).⁴⁵ Behovet av att närmare definiera relationen har ökat i takt med globaliseringen av marknadsekonomin. Förståelse av den privata sektorns koppling till mänskliga rättigheter är vital vid analys av åtgärder som rör HRDD, såväl globalt som i en svensk kontext. Uppfattningen om ansvar för konsekvenser av den egna verksamheten har omvandlats till explicita skyldigheter i FN:s vägledande principer.

Ett litterärt verk som aktualiseras inom ämnet är boken *The business and human rights landscape: moving forward, looking back* av Jean Martin och Karin Bravo. Det är huvudsakligen det rådande juridiska ramverket som Bravo och Martin avhandlar, där de parallellt redogör för utvecklingen av relationen mellan företag och mänskliga rättigheter och hur den förändrats över tid. Staten har tidigare varit den givna skyldighetsbäraren och även

⁴⁵ Vogel, David, *The market for virtue: the potential and limits of corporate social responsibility*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2005, s. 17.

den aktör som varit subjekt för internationell rätt.⁴⁶ Då privata aktörer inte direkt omfattas av folkrätten existerar det en lucka både vad gäller styrning och möjlighet att tillskriva sektorn formellt ansvar. Redan när FN:s deklaration för mänskliga rättigheter signerades fanns det en problematik med denna lucka. Vad gäller relationer stater sinsemellan sträcker sig dessa bortom statliga handlingar och kan inbegripa privata aktörer. Dessa har kommit att spela en allt större roll i internationella relationer, huvudsakligen eftersom företagsverksamhet ofta sker i flera stater samtidigt. Parallellt med denna utveckling har anspråk om möjlighet att ställa företag inför rätta vid människorättskränkningar ökat och återigen aktualiserat luckan i folkrätten.⁴⁷

Flor González Correa redogör i artikeln ”An alternative approach to assessing the impact of transnational corporations on human rights” för att den privata sektorn tillskrivs skyldigheter för mänskliga rättigheter i egenskap av dess ekonomiska kapacitet gentemot statsmakten. Företagens ekonomiska makt kan också påverka statens möjlighet att uppfylla mänskliga rättigheter.⁴⁸ Begreppet *påverkan* är enligt González Correa centralt när ansvarsfördelning motiveras.⁴⁹ Påverkan går bortom direkta människorättskränkningar och kan också inbegripa privata aktörers stöd och politiska inflytande över internationella institutioner, vilket gör det till en central variabel i diskursen för företagande och mänskliga rättigheter.⁵⁰ Däremot är González Correa kritisk till konstruktionen av den diskurs som omger användningen av *påverkan* i samband med företagsverksamhet. Den rådande diskursen har utformat internationella ramverk på ett sätt som inte stämmer överens med hur företagens verksamhet ser ut på operativ nivå.⁵¹

Bland de centrala verk som undersökt företags ansvar för mänskliga rättigheter finns tydliga motsättningar och Milton Friedman är en av de mest framstående kritikerna mot den privata sektorns ansvar. Friedman menar att det inte ligger i företagets natur att ta ansvar för

⁴⁶ Martin, Jean och Bravo, Karen E. (red.), *The business and human rights landscape: moving forward, looking back*, Cambridge University Press, New York, 2015 s. 51.

⁴⁷ Martin och Bravo, 2015, s.51-52.

⁴⁸ González Correa, Flor *Human Rights Ltd.: An alternative approach to assessing the impact of transnational corporations on human rights* i Mills, Kurt. & Karp, David Jason. (red.), *Human Rights Protection in Global Politics [Elektronisk resurs]; Responsibilities of States and Non-State Actors*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2015 s. 159

⁴⁹ González Correa, 2015, i Mills. och Karp. (red.), s. 159.

⁵⁰ González Correa, 2015, i Mills, och Karp (red.) s.176

⁵¹ González Correa, 2015, i Mills, och Karp (red.) s.176.

mänskliga rättigheter och att det innebär att verksamheten frångår sitt primära syfte.⁵² Företag omvandlas till en form av samhällsaktörer om vinstintresset kompromissas med socialt ansvarstagande, en kategori som Friedman anser omfattar mänskliga rättigheter. För stora företag avviker det också från investerares och delägarnas intresse om åtgärder kopplade till moraliska plikter finansieras med deras medel.⁵³

En liknande koppling mellan företag och mänskliga rättigheter presenterar Julia Ruth-Maria Wetzel i boken *Human Rights in Transnational Business: translating human rights obligations into compliance procedures*, där hon poängterar företagens inkompatibilitet med moraliska skyldigheter.⁵⁴ Avsaknad av internationellt konsensus kring företagens ansvar anses vara en indikation på att skyldigheten att tillgodose mänskliga rättigheter bör ligga hos staten.⁵⁵ Wetzel betonar dock att vetskap om missförhållande genererar ett visst mått av skyldighet att agera, baserat på moral.⁵⁶ Detta resonemang grundar hon i att kunskap och vetskap går hand i hand och att det är fundamentet för ansvarsfullt agerande i allmänhet och i synnerhet vad gäller privata aktörer.⁵⁷

Den ambivalens som råder synliggör de motsättningar som finns vad gäller omdistribuering av ansvar relaterat till mänskliga rättigheter. Fortsättningsvis poängterar Wetzel att när företag direkt eller indirekt orsakar människorättskränkningar kan detta härledas till statens bristande möjlighet att skydda mänskliga rättigheter.⁵⁸ Det är med andra ord staten som misslyckats med att skapa ramar som förhindrar denna typ av kränkningar.

Kate Macdonald behandlar också den rådande dragkampen och hittills odefinierade omfattningen av företagens ansvar för mänskliga rättigheter i artikeln "Re-thinking 'Spheres of Responsibility': Business Responsibility for Indirect Harm". Hon utgår från Wetzels resonemang och förklarar att människorättskränkningar orsakade av företag är resultatet av brist i styrning (governance gap) som den snabba globaliseringen orsakat.⁵⁹ Macdonald synliggör de två primära problemen med förhållandet mellan sfärerna som råder just nu. För

⁵² Friedman, Milton, "The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits", *The New York Times Magazine*, September 13, 1970.

⁵³ Friedman, 1970.

⁵⁴ Wetzel, Julia Ruth-Maria., *Human Rights in Transnational Business Translating Human Rights Obligations into Compliance Procedures*, Cham, 2016, s. 82.

⁵⁵ Wetzel, 2016, s. 85-86.

⁵⁶ Wetzel, 2016, s. 98.

⁵⁷ Wetzel, 2016, s. 98.

⁵⁸ Wetzel, 2016, s. 90

⁵⁹ Macdonald, Kate, Re-thinking 'Spheres of Responsibility': Business Responsibility for Indirect Harm, *Journal of Business Ethics* 2011, s. 549.

det första ställer hon sig kritisk till FN:s vägledande principer och belyser problematiken med att de är inriktade på skyldigheten att förhindra *direkta* människorättskränkningar, vilket exkluderar en stor del av de företagsrelaterade kränkningar som sker indirekt.⁶⁰ För det andra menar Macdonald att en förändring eller förskjutning enbart kan ske när företagssektorn tillskrivs ansvar som innebär positiva skyldigheter och således aktiva handlingar. Här beskrivs human rights due diligence vara ett typexempel på en positiv skyldighet.⁶¹

En studie som ligger i linje med tidigare presenterad litteratur är Damiano de Felices och Andreas Grafts kvalitativa studie "The Potential of National Action Plans to Implement Human Rights Norms: An early assessment with respect to the UN Guiding Principles on Business and Human Rights". Graf och de Felices påvisar att utformningen av den nationella handlingsplanen för företagande och mänskliga rättigheter har betydelse för dess efterlevnad, baserat på en analys av Danmark, Nederländerna och Storbritanniens handlingsplaner. För att uppnå långvariga effekter bör handlingsplanen utformas på ett sådant sätt att den presenteras som en pågående process för att standardisera arbetet med mänskliga rättigheter.⁶² Utifrån studien av de tre staterna betonas att effektiv implementering av HRDD kräver att åtgärderna är anpassade till kontextuella omständigheter innan implementering. Däremot får inte en kontextanpassad implementering frångå eller tumma på de fundamentala värderingar som principerna vilar på. Graf och de Felices lyfter däremot att den privata sektorns globalisering försvårat möjligheten att utforma en handlingsplan som är kontextbaserad då diskursen för mänskliga rättigheter kan variera mycket mellan de stater där ett företag är verksamt.⁶³

3.2 Human rights due diligence (HRDD)

Konceptet human rights due diligence är hjärtat i de vägledande principerna för företagande och mänskliga rättigheter. I egenskap av denna position hävdar James Harrison att modellen bör granskas närmare.⁶⁴ Harrison belyser att åtgärder som företag praktiserar när det genomförs

⁶⁰ Macdonald, 2010 s. 556.

⁶¹ Macdonald, 2010 s. 558.

⁶² de Felice Damiano och Graf Andreas The potential of National Action Plan to Implement Human rights Norms: An early assessment with respect to the UN Guiding Principles on Business and Human Rights, *Journal of Human Rights Practice*, Vol 7, No. 1, 2015, 2015 s. 57.

⁶³ de Felice och Graf, 2015, s. 59.

⁶⁴ Harrison, James, Establishing a meaningful human rights due diligence process for corporations: learning from experience of human rights assessment, *Impact assessment and project appraisal*, Vol 31, no 2, 2013 s. 107.

HRDD har stor inverkan på möjligheten att eliminera företagsrelaterade människorättsbrott.⁶⁵ HRDD har som medel stor potential och kan vara språngbrädan för att förändra rådande förhållande mellan den privata sektorn och mänskliga rättigheter. Emellertid ska de framarbetade instrument, som exempelvis human rights assessment (som benämns vara en form av HRDD) granskas närmare för att HRDD ska kunna nå dess fulla potential.⁶⁶ Det är i genomförandet och inte i den grundläggande idén om risk- och konsekvensanalyser som rör mänskliga rättigheter som modellens tillkortakommanden träder fram.

Björn FASTERLING, som står bakom flera centrala artiklar om due diligence, har tillsammans med Geert DEMUIJNCKS författat artikeln ”Human rights in the void? Due Diligence in the UN Guiding Principles on Business and Human Rights”. Där studeras faktorer i de vägledande principerna samt statliga initiativ som kan gagna övergångsprocessen från åtagande till efterlevnad. I enlighet med WETZEL och MACDONALD påtalas att fokus på negativa skyldigheter primärt är det som begränsar det övergripande ramverket och tillika påverkar implementeringen av HRDD.⁶⁷ Återigen påvisar det att funktionen som due diligence har inom företagssektorn har gjort det komplext att integrera moraliska skyldigheter.⁶⁸

DARIA DAVITTI sätter i artikeln ”On the meaning of international investment law and international human rights law: the alternative narrative of due diligence” HRDD i ett större perspektiv och analyserar konceptet som en funktion inom ett internationellt juridiskt system. På senare tid har internationella standarder för mänskliga rättigheter och investeringsskydd kommit att ifrågasättas både avseende dess legitimitet och lämplighet. Davitti menar att HRDD är det som kan ge tillbaka processerna båda delarna.⁶⁹ Kopplingar mellan företagsinvesteringar och mänskliga rättigheter är en pågående balansgång mellan intressen där HRDD kan facilitera upptäckten av intressekonflikter. I ljuset av detta kan inte HRDD reduceras till enbart en isolerad process som rör risk- och konsekvensanalyser av företag, utan

⁶⁵ Harrison, 2013, s. 108-109.

⁶⁶ Harrison, 2013, s. 115-116.

⁶⁷ Demuijncks Geert och FASTERLING Björn, Human rights in the void? Due Diligence in the UN Guiding Principles on Business and Human Rights, *Journal of Business Ethics*, 2013, s. 802-804.

⁶⁸ Demuijncks och FASTERLING, 2013, s. 812

⁶⁹ Davitti Daria, On the meaning of international investment law and international human rights law: the alternative narrative of due diligence, *Human rights law review*, 12:3 Oxford university press, 2012, s. 421-422.

bör ses som en del av statens skyldighet att förhindra människorättskränkningar orsakade av icke-statliga aktörer hemmahörande inom statens jurisdiktion.⁷⁰

En majoritet av den litteratur och forskning som finns om HRDD är kritisk till den betydelse som HRDD får i förhållande till det ansvar som företagen tillskrivs. Däremot råder ingen tvekan om att det ändå finns en tilltro till HRDD:s potential, förutsatt att det tillämpas och praktiseras på rätt sätt. Här aktualiseras ansvarsfördelning eller rättare sagt omfördelning, vilket förstärker vikten att analysera hur de vägledande principerna omvandlas till nationella åtgärder. Det är de facto då eventuell ansvarsförskjutning blir tydlig. Med denna bakgrund är det tydligt att det existerar ett spänningsförhållande mellan de grundläggande idéerna om due diligence men också mellan idé och praktiska verktyg. Det visar dels på komplexiteten i att överföra statens åtaganden till icke-statliga aktörers efterlevnad men också att det finns flera dimensioner av detta spänningsförhållande. Uppsatsen kan identifiera vilka uttryck för denna flerdimensionella dragkamp mellan intressen som synliggörs i Sveriges implementering av de vägledande principerna

Bonnitcha och McCorquodale är också en central del i centrala verk inom området för HRDD då de presenterar att konceptet due diligence är mångtydigt och att det finns två dominerande tolkningar som båda påträffas i de vägledande principerna för företagande och mänskliga rättigheter.⁷¹ De påtalar att denna mångtydighet kan ha inverkan på implementeringen av HRDD då det redan är ett etablerat koncept.⁷²

3.3 Studiens bidrag till forskningsfältet

Sammanfattningsvis blir det synligt vid presentationen av rådande litteratur att det finns en avsaknad av studier kring hur due diligence de facto tolkas i statliga skrivelser, vilket är den forskningslucka som studien ämnar bidra till att fylla. Denna uppsats bidrar till forskningsfältet såväl som den konceptuella förståelsen av HRDD. Då tolkningen av konceptet inte bara är relevant i förhållande till företagets beaktande av mänskliga rättigheter, signalerar det också uppfattningen om vilket ansvar som staten är villig att tillskriva den privata sektorn. Det blir även synligt att det råder delade meningar om vilket ansvar den

⁷⁰ Davitti, 2012, s. 449.

⁷¹ Bonnitcha och McCorquodale, 2017, s. 900-901.

⁷² Bonnitcha och McCorquodale, 2017, s. 900.

privata sektorn bör tillskrivas och vad som är möjligt med rådande lucka inom internationell rätt. Det bör förtydligas att denna studie inte ska undersöka huruvida HRDD som idé är kompatibel för att minska människorättskränkningar eller ifrågasätta dess potential. Istället ämnar den ta utgångspunkt i att det är den modell som enligt de vägledande principerna ska influera Sveriges arbete för att minska företagsrelaterade människorättskränkningar. I kommande avsnitt kommer konceptet due diligence och dess dominerande tolkningar att presenteras.

4 Begreppet due diligence

Human rights due diligence är ett tämligen nytt koncept och kommer ursprungligen från det etablerade konceptet *due diligence*.⁷³ Kommande avsnitt avser att kontextualisera begreppet och det existerande spänningsförhållandet mellan de dominerande tolkningarna.

FN:s vägledande principer för företagande och mänskliga rättigheter introducerar en definition av HRDD, emellertid krävs att konceptet due diligence närmare redovisas för att illustrera hur den konceptuella förståelsen korrelerar med implementeringen. Begreppet due diligence är sedan länge etablerat inom företagssektorn och folkrätten, därför ansågs det vara ett nyttigt koncept att använda när de vägledande principerna utformades, då det kunde förena folkrätten och företagssektorn.⁷⁴ Däremot har det visat sig att konceptet inte är i samklang inom de sfärer där de huvudsakligen förekommer. De vägledande principerna inbegriper de två etablerade tolkningarna av begreppet. Bonnitcha och McCorquodale poängterar att det uppstår en förvirring på grund av denna mångtydighet när dessa ska samspela, om kopplingen mellan tolkningarna inte förklaras ytterligare.⁷⁵

Inom den privata sektorn associeras *due diligence* med processer för risk- och konsekvensanalys som avser att kartlägga affärsmässiga risker, där det primära syftet är att skapa förutsättningar för att genomföra välinformerade affärsbeslut. En sådan analys innebär att lyfta fram alla former av relevant fakta, data eller annan information inför en kommande affärsuppgörelse. Genom denna procedur kan olika typer av finansiella eller juridiska risker identifieras, vilket ligger i företagets intresse. Tidigare skulle riskerna elimineras för att undvika ansvarsutkrävande.⁷⁶ Sålunda är det en risk- konsekvensanalys som utförs vid behov och inte en pågående process. En central variabel för due diligence inom företagssektorn är att det är en frivillig analys för företagsledningen, sålunda finns inga krav på att det ska

⁷³ Bonnitcha och McCorquodale, 2017, 900.

⁷⁴ Bonnitcha och McCorquodale, 2017, s. 900.

⁷⁵ Bonnitcha och McCorquodale, 2017, s. 900-901.

⁷⁶ Bonnitcha och McCorquodale, 2017, s. 901.

genomförs utan det är främst av företagets eget intresse. I ljuset av detta är due diligence inom denna sfär synonymt med en process som leder till välinformerade företagsbeslut. Den företagsekonomiska tolkningen kommer i analysen därför också att refereras till som en *frivillig process för risk- och konsekvensanalys*.

Konceptet har också florerat inom folkrätten där det i begynnelsen påträffades i romersk lag.⁷⁷ Till en början användes begreppet i termer av en standard för uppförande människor emellan. Den tog avstamp i premissen att individer ska anses ansvariga när dessa orsakar en skada som den genom rimlig aktsamhet borde ha kunnat förutses. Det rör sig i själva verket om att särskilja när en aktör kan anses fri från ansvar och när den bör ses som ansvarig.⁷⁸ Historiskt sett har det inom folkrätten varit vitalt att definiera vad oaktsamhet innebär och parallellt med detta utkristalliserades en standard för förväntat beteende. Det som blev utgångspunkten i denna specifikation var att människan bör handla på ett sådant vis att det inte orsakar någon skada eller missöde för en annan människa. Det har över tid utvecklats till att innebörden av att agera med due diligence är att tillämpa tillbörlig aktsamhet.⁷⁹ Inom folkrätten har sedan due diligence omformulerats och kan idag benämnas som en uppförandekod som avser att definiera och avgränsa staters ansvar för beteende av tredje part (privata aktörer).⁸⁰ Gällande den folkrättsliga definitionen inbegriper det också att i egenskap av statens skyldighet utföra rimliga åtgärder för att skydda invånarnas åtnjutande av mänskliga rättigheter att tillämpa due diligence.⁸¹ I avsnittet avsett för analys kommer begreppet *uppförandekod* att referera till den folkrättsliga tolkningen av due diligence som en uppförandekod.

De två dominerande uppfattningarna om due diligence har en tydlig distinktion där den ena är en risk- och konsekvensanalys inom företagssektorn medan den andra är en uppförandekod inom folkrätten. När dessa ska integreras i diskursen för mänskliga rättigheter blir den konceptuella förståelsen betydelsefull för hur human rights due diligence implementeras. De olika tolkningarna påverkar vilka initiativ från företag som anses vara tillräckliga.

⁷⁷ Bonnitca och McCorquodale, 2017, s. 902.

⁷⁸ Bonnitca och McCorquodale, 2017, s. 902.

⁷⁹ Bonnitca och McCorquodale, 2017, s. 904.

⁸⁰ Bonnitca och McCorquodale, 2017, s. 904.

⁸¹ Moeckli, Daniel och Shah, Sangeeta och Sivakumaran, Sandesh, *International Human rights Law*, New York, Oxford, University Press, s. 18. 2010, s. 55.

5 Analys av ansvarsfördelning

Idén med analysen är att rama in den konceptuella förståelsen av due diligence. Millers principer för ansvarsfördelning strukturerar analysavsnittet och genom att studera uttryck för de dominerande tolkningarna av due diligence integreras Bonnitcha och McCorquodales teoretiska del i undersökningen. Analysen inleds med en kort kontextbeskrivning av dokumenten.

5.1.1 Kontexten kring skrivelserna

För ökad förståelse om texternas innehåll, utformning och politiska kontext är det flera faktorer som bör tas i beaktning. Det är tre huvudpunkter som identifierats. Den första faktorn rör materialets språkliga karaktär. Skrivelserna är utfärdade av regeringskansliet och sålunda är språket tämligen formellt och det förekommer få värdeladdade begrepp eller utsvävande metaforer. Därmed blir såväl explicita som implicita budskap viktiga att studera.

Fortsättningsvis är det andra elementet att begreppet HRDD inte förekommer explicit i undersökningens primärmaterial. I FN:s vägledande principer är det HRDD som beskrivs vara referenspunkten för åtgärder som avser förebygga, identifiera och hantera människorättskränkningar. Det förstärker ytterligare vikten av att analysera implicita uttryck för de dominerande tolkningarna av due diligence i det svenska materialet. Trots att begreppet inte förekommer uttryckligen är åtgärder som presenteras i de statliga skrifterna svenska statens tolkning av HRDD och FN:s vägledande principer inom området. Den tredje faktorn, som redan omnämnts i avsnittet för primärmaterial är att skrivelserna samspelar med andra politiska dokument, såsom den nya exportstrategin, multilaterala handelsavtal och andra internationella åtaganden. Statens ambition att fler svenska företag ska etablera sig på nya

marknader är en av dessa. Ramverket och åtgärderna är konstruerade med hänsyn till tidigare politiska beslut och överenskommelser på både nationell och internationell nivå. Trots att skrivelserna är anpassade efter en svensk politisk kontext är utformningen baserad på FN:s vägledande principer för företagande och mänskliga rättigheter.

5.1.2 Ansvarsfördelning genom kausalprincipen

FN:s vägledande principer för företagande och mänskliga rättigheter kan anses vara en replik på företagens ökade inflytande över såväl politik som människors livssituation. Detta främst på grund av det orsakssamband som identifierats mellan den privata sektorns agerande och olika former av människorättskränkningar runt om i världen.⁸² Syftet med den uppmärksammade kopplingen kan vara att knyta en sektion av aktörer till en pågående struktur av mänskligt lidande. Det kan också tänkas att det ligger i statens egenintresse att aktörer hemmahörande eller verksamma i dess jurisdiktion ska respektera och agera i linje med internationella standarder för mänskliga rättigheter, då den är ansvarig för dessa. Idag saknas folkrättsliga mekanismer för ansvarsutkrävande av företag vid överträdelser av mänskliga rättigheter. Trots avsaknad av internationella juridiska instrument för att reglera företagens handlingsutrymme motiveras idén om den privata sektorns ansvar ofta med dess inflytande över mänskliga rättigheter. I enlighet med kausalprincipen kan en aktör tillskrivas ansvar att åtgärda en ohållbar situation om dess kausalitet går att identifiera. Det ska med andra ord finnas ett direkt samband mellan aktörens handling och ett missöde av något slag.⁸³

Det påträffas primärt två former av uttryck för kausalprincipen i de statliga skrivelserna. Det är olika orsakssamband som ämnar tillskriva företag ansvar. Första formen karakteriseras av uttryck för ett övergripande kausalsamband mellan den privata sektorn och mänskliga rättigheter:

⁸² Regeringskansliet, Utrikesdepartementet, Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter, 2015:a, s.7. UD2015/03494/IH s. 3.

⁸³ Miller, *Distributing responsibilities*, 2001, s. 455.

Handel och hållbart företagande kan också bidra till att påverka människorättssituationen i andra länder, t.ex. där det finns brister i respekten för demokrati och mänskliga rättigheter.⁸⁴

Ovanstående textpassage påträffas i handlingsplanen för företagande och mänskliga rättigheter och statuerar ett exempel på ett kausalsamband mellan företagssektorns verksamhet och uppfyllandet av mänskliga rättigheter. Textpassagen hänvisar inte till ett specifikt missförhållande med mänskligt lidande utan påtalar istället dess inflytande i den samhällskontext där de har sin verksamhet. Kopplingen mellan dessa sfärer är en given premis och präglar den svenska kontexten, även om graden av tydlighet varierar vad gäller uttryck för hur sambandet förmedlas. Exempelvis kan även orsakssambandet formuleras som ett *samspel* mellan företagssektorn och mänskliga rättigheter, snarare än den ena partens inflytande över den andra. Uppfattningen om de två sfärens relation yttrar sig i den nationella handlingsplanen på följande vis: ”..det är regeringens uppfattning att företagande och mänskliga rättigheter ska gå hand i hand och vara en förutsättning för varandra.”⁸⁵ Med denna meningsenhet kan det utläsas att den privata sektorns inflytande över mänskliga rättigheter inte nödvändigtvis är negativ, vilket är ett återkommande inslag i skrivelserna. Det finns med detta sagt utrymme för positiv påverkan. Respekt och ansvar för mänskliga rättigheter framhålls också vara ett strategiskt drag konkurrensmässigt för en privat aktör. Staten förmedlar att socialt ansvarstagande är en av de faktorer som ska utmärka svenska företag på den internationella marknaden.⁸⁶

Fortsättningsvis är ett allmänt formulerat kausalsamband i statliga skrivelser inte en garant för att aktörer inom privata sektorn accepterar detta eller ger det legitimitet. Det innebär att den uppmärksammade kausaliteten som staten förmedlar, inte nödvändigtvis bidrar till att privata aktörer omvandlar vetskapen till en förändring av verksamheten. Delvis kan det bero på kausalsambandets utformning men också skrivelsernas karaktär, vars syfte är att vara vägledande. Även Miller lyfter att en av de främst problematiska aspekterna vid ansvarsfördelning är att en identifierad aktör accepterar att vidta åtgärder. Identifiering av aktör och dennes acceptans av dess tillskrivna ansvar menar Miller adderar en dimension av komplexitet till ansvarsfördelning som procedur.⁸⁷

⁸⁴ Utrikesdepartementet, 2015:a, s.7.

⁸⁵ Utrikesdepartementet, 2015:a, s. 3.

⁸⁶ Utrikesdepartementet, 2015:a, s. 6.

⁸⁷ Miller, 2001, s. 453.

Vidare påträffas ytterligare en form av kausalsamband i den svenska kontexten som är av annan karaktär än den konventionella beskrivningen. I skrivelserna går det att urskilja ett instrument vars syfte är att företagen på egen hand ska uppmärksamma konsekvenser av sin verksamhet. Det benämns vara en åtgärd för att generera ansvarsfullt eller hållbart agerande från den privata sektorn.⁸⁸ Vid flera tillfällen behandlas denna process och den introduceras första gången i handlingsplanen men återfinns även i skrivelsen om hållbart företagande

Ha en integrerad och pågående process: i företaget för att identifiera, förhindra och hantera risker avseende kränkningar av mänskliga rättigheter och möjligheter utifrån verksamhetens storlek, karaktär och sammanhang, så kallad due diligence (konsekvensanalys).⁸⁹

...att ha rutiner i företaget för att identifiera och hantera risker och möjligheter utifrån verksamhetens storlek, karaktär och sammanhang, inklusive konsekvensanalys (eng. due diligence)⁹⁰

Att uppmana till processer som avser att kartlägga risker för människorättskränkningar kan uppfattas som en strategi för att privata aktörer på egen hand ska upptäcka dess kausalitet. Min tolkning är att det också är ett medel för att omvandla det övergripande kausalsambandet till ett mer specifikt sådant. Huruvida kausalsamband som företagen genom interna processer uppmärksammar bidrar till faktiska åtgärder av den berörda aktören går inte att fastställa. Fortsättningsvis aktualiseras Bonniticha och McCorquodales tes, där de menar att en effektiv implementering av risk- och konsekvensanalyser är avhängig en tydlig koppling till en uppförandekod.⁹¹ Någon form av uppförandekod påträffas varken i anslutning till den specifika textpassagen eller vid beskrivningen av processer för risk- och konsekvensanalyser i övrigt. De två olika formerna av kausalsamband som går att urskilja i den svenska kontexten tar sig uttryck både explicit och implicit. Det är möjligt att utläsa att kausalitet är en central del vid omfördelning av ansvar för att skydda och respektera mänskliga rättigheter, eller åtminstone för att motivera en ansvarsförskjutning. Eftersom kopplingen inte hänvisar till konkreta fall där privata aktörer haft påverkan på människorättssituationen, är det snarare

⁸⁸ Regeringens skrivelse 2015/16:69, Politik för hållbart företagande, Utrikesdepartementet, 2015:b, s. 10-11.

⁸⁹ Utrikesdepartementet, 2015:a, s.14.

⁹⁰ Utrikesdepartementet, 2015:b, s. 10.

⁹¹ Bonniticha och McCorquodale, 2017, s. 900-901.

kopplingen mellan företagets verksamhet och mänskliga rättigheter som kan formuleras i termer av kausalitet.

I textutdraget om processer för riskanalys påträffades också en explicit användning av begreppet *due diligence*. Beskrivningen av processer för att kartlägga risker kan associeras med den företagsekonomiska tolkningen av *due diligence* som en form av risk- och konsekvensanalys.⁹² Detta förekommer vid flera tillfällen och exempelvis anträffas det i regeringens skrivelse för hållbart företagande. Den associeras även med den företagsekonomiska tolkningen eftersom det är en frivillig process snarare än:

en förordning om ansvarsfull import av konfliktmineraler med ett obligatoriskt krav för importörer att utföra konsekvensanalyser (s.k. *due diligence*)⁹³

Den explicita användningen av konceptet refererar till *due diligence* som en risk- och konsekvensanalys, eftersom begreppet används som synonym till en sådan process. Vad som särskiljer textpassagerna vad gäller explicit förekomst av *due diligence*, är att det vid flera tillfällen inte uttryckligen förmedlas att det ska finnas ett fokus på mänskliga rättigheter när analyserna genomförs. Det är ytterligare en aspekt som kan bidra till att *due diligence* i den svenska kontexten appellerar till den konventionella tolkningen inom företagssektorn. Det förekommer inte heller några ramar som vidare redogör för den förväntade ambitionsnivån när risk- och konsekvensanalyser genomförs.

5.1.3 Ansvarsfördelning genom moralprincipen

Ansvar behöver nödvändigtvis inte tilldelas en aktör på grund av dess kausalitet utan ytterligare strategier kan tillämpas för detta. Ett centralt inslag i de vägledande principerna är att både identifiera, hantera och förebygga människorättskränkningar.⁹⁴ Det innebär att ansvar ska fördelas mellan de aktörer vars verksamhet leder till mänskligt lidande såväl som de

⁹² Bonnitcha och McCorquodale, 2017, s. 901.

⁹³ Utrikesdepartementet, 2015:b, s. 44.

⁹⁴ Ruggie, 2011, s.17-18.

aktörer som potentiellt kan orsaka det. Miller är tydlig i sin ståndpunkt att moral och ansvar bör särskiljas, däremot är en av hans ansvarsprinciper inriktad på moraliskt betingad ansvarsfördelning.⁹⁵

Uttryck för tillämpning av moralprincipen vid fördelning av ansvar förekommer frekvent i den svenska kontexten men dominerar i skrivelsen "Politik för hållbart företagande" och den nationella handlingsplanen. Moralprincipen innebär en något subjektiv bedömning när ansvar ska fördelas, då utfallet av en handling ska definiera om en aktör ska vidta åtgärder. Det är med andra ord utfallets karaktär som blir en av de avgörande komponenterna.⁹⁶ Till skillnad från kausalprincipen är det inte kopplingen mellan aktörens handling och missödet som står i fokus, utan även utgången. Kränkningar av mänskliga rättigheter till följd av företagsverksamhet går under ramen för ett sådant resultat.

Tidigare har det avhandlats att det formella ansvaret att skydda och respektera invånarnas mänskliga rättigheter kvarstår hos staten, då de vägledande principerna inte innebär nya folkrättsliga förpliktelser.⁹⁷ Den underförstådda premissen tydliggörs i den svenska handlingsplanen i följande formulering "även om vissa av principerna riktar sig till företagen innebär de inte att någon del av statens ansvar för att säkerställa respekten för de mänskliga rättigheterna flyttas över på företagen".⁹⁸ FN:s vägledande principer fyller istället funktionen att förmedla redan existerande internationella åtagande.⁹⁹ Det avser också den nationella handlingsplanen att göra. I relation till Millers moralprincip skulle det teoretiskt sett innebära att staten ska vidta åtgärder då den enligt folkrättsliga överenskommelser ansvarar för aktörer verksamma eller hemmahörande inom dess jurisdiktion. Som statsmakt är svenska staten också skyldig att skydda invånarna från exempelvis privata aktörer.¹⁰⁰ Dessutom åsyftar de vägledande principerna att det är ett åtagande för att bidra till en socialt hållbar globalisering¹⁰¹. Den första av FN:s vägledande principer rör statens ansvar och understryker att dess uppgift inbegriper: "taking appropriate steps to prevent, investigate, punish and redress such abuse through effective policies, legislation, regulations and adjudication".¹⁰²

⁹⁵ Miller, 2001, s. 455.

⁹⁶ Miller, 2001, s. 456.

⁹⁷ Utrikesdepartementet, 2015:a, s. 7.

⁹⁸ Utrikesdepartementet, 2015:a, s. 7.

⁹⁹ Ruggie, 2011, s. 1.

¹⁰⁰ Ruggie, 2011, s. 3.

¹⁰¹ Ruggie, 2011, s. 1.

¹⁰² Ruggie, 2011, s. 3.

Trots att den juridiska statusen är oförändrad är det möjligt att identifiera strategier i de statliga skrivelserna för att göra anspråk på en omförhandling vad gäller ansvar för mänskliga rättigheter mellan stat och företag. Uttryck för ansvarsfördelning genom moralprincipen förekommer både genom explicita fraser men utgörs också av en systematisk begreppsanvändning. Det innebär en konsekvent förekomst av ord som implicerar beteende privata aktörer förväntas eftersträva. För ökad förståelse av skrivelserna bör konceptet hållbart företagande introduceras, vilket dominerar som benämning för etiskt, miljömässigt, och socialt ansvarsfullt företagande. Det fungerar som ett paraplybegrepp där mänskliga rättigheter rubriceras som en del av det sociala ansvaret. Vid återkommande tillfällen förmedlas att för att uppnå hållbart företagande krävs någon form av uppförandekod för att privata aktörer ska standardisera ansvarsfullt handlande.¹⁰³ Fortsättningsvis är det i anknytning till begreppet hållbart företagande som de implicita uttrycken för ett förväntat beteende förekommer. Det anträffas exempelvis i uppföljningen av handlingsplanen för företagande och mänskliga rättigheter:

Från regeringens sida finns en tydlig förväntan att svenska företag ska agera hållbart och ansvarsfullt, bland annat genom att respektera mänskliga rättigheter i all sin verksamhet, både i Sverige och i utlandet.¹⁰⁴

Meningsenheten antyder ett moraliskt anspråk som används för att uppmana den privata sektorn att agera *ansvarsfullt* i förhållande till mänskliga rättigheter. Då det enligt Miller är karaktären på utfallet av en handling som ansvarsfördelning bör baseras på, är det möjligt att vetskapen om företagens påverkansfår kan anses vara grund nog för att tillskriva den privata sektorn detta.¹⁰⁵ Sålunda är det förväntade beteendet moraliskt betingat på grund av företagsverksamhetens potentiella konsekvenser. Genom redogörelsen för ett förväntat beteende i förhållande till mänskliga rättigheter kan företagens ansvar att agera i linje med förväntningarna motiveras. I en av de planerade åtgärderna som presenteras i skrivelsen "Politik för hållbart företagande" poängteras att företag bör: "... fastställa en värdegrund som utgångspunkt för sitt hållbarhetsarbete, som genomsyrar företagets affärskultur...".¹⁰⁶ Passagen

¹⁰³Utrikesdepartementet, 2015:b, s.10; Utrikesdepartementet, 2015:a, s 14.

¹⁰⁴ Utrikesdepartementet 2018, s. 3.

¹⁰⁵ Miller, 2001, s. 456.

¹⁰⁶ Utrikesdepartementet, 2015:b, s. 10.

illustrerar uppfattningen om att hållbarhet inbegriper beaktande av mänskliga rättigheter, emellertid är det inte en aspekt som konsekvent förekommer i passager som rör inrättande av en uppförandekod. Följaktligen är mänskliga rättigheter närvarande men de genomsyrar inte de presenterade åtgärderna som rör en sådan. I andra textpassager finns det implicita referenser till inkludering av mänskliga rättigheter vid inrättande av en uppförandekod. En av dessa återfinns i skrivelsen för hållbart företagande:

..att ha en uppförandekod och policyåtagande på högsta nivå,
som bl.a. inkluderar att man avser respektera internationella
riktlinjer för hållbart företagande¹⁰⁷

I avsnittet för ansvarsfördelning genom kausalprincipen presenterades risk- och konsekvensanalyser för att företag själva ska kunna identifiera risker för människorättskränkningar. Uppmaningen att införa en uppförandekod utgår från samma resonemang, där de privata aktörerna uppmanas inrätta olika mekanismer för självreglering, och en uppförandekod kan tänkas vara ett exempel på ett sådant.

Fortsättningsvis, vid tillämpning av moralprincipen identifieras dessutom karakteristiska drag för en av de dominerande tolkningarna av due diligence. I handlingsplanen för företagande och mänskliga rättigheter förmedlas att staten ämnar vidta en rad olika åtgärder för att säkerställa invånarnas skydd gentemot tredje part. Vilka mekanismer som tillämpas för detta är bland annat tillträde av internationella konventioner som rör mänskliga rättigheter och lagstiftning om exempelvis rättigheter i arbetslivet.¹⁰⁸ Lagstiftning som avser att skydda invånarna från övergrepp av privata aktörer går att återfinna i olika typer av rättsområden, sålunda är lagstiftningen inte specifikt utformad för företagande och mänskliga rättigheter.¹⁰⁹ Det har således inte införts någon ny lagstiftning i och med handlingsplanens tillkomst. Statens formulering kring dess ansvar och åtgärder appellerar till den folkrättsliga definitionen av due diligence, då det innebär att tillämpa åtgärder för att förhindra kränkningar av mänskliga rättigheter orsakade av företag. Däremot benämns eller påtalas det inte uttryckligen att de presenterade åtgärderna är en del av statens tillämpning av

¹⁰⁷ Utrikesdepartementet, 2015:b, s. 10.

¹⁰⁸ Utrikesdepartementet, 2015:a, s. 9-10.

¹⁰⁹ Utrikesdepartementet, 2015:a, s. 9-10.

due diligence. Vilken omfattning av åtgärder och reglering som anses vara tillräcklig för att anses ha tillämpat tillbörlig aktsamhet presenteras inte.

Då den folkrättsliga tolkningen innebär en uppförandekod kan det vara möjligt att denna tolkning också appliceras på icke-statliga aktörer. Den uppförandekod för ansvarsfullt handlande som presenteras i skrivelserna anammar den folkrättsliga tolkningen av begreppet, då det rör sig om att agera med tillbörlig aktsamhet.¹¹⁰ Däremot påträffas inte begreppet *due diligence* explicit i anknytning till de passager där den folkrättsliga tolkningen tar sig i uttryck. Begreppet används inte heller som synonym för en uppförandekod för ansvarsfullt handlande. Det underliggande motivet bakom vad som i en svensk kontext explicit beskrivs som due diligence går inte att urskilja. Oavsett statens intention med begreppsanvändningen är det genom tillämpning av moralprincipen möjligt att identifiera uttryck för de två dominerande tolkningarna av konceptet i en svensk kontext. Att uttryck för den folkrättsliga tolkningen inte benämns som due diligence försvårar möjligheten att motivera att det existerar ett spänningsförhållande mellan de två dominerande tolkningarna. Det gör det också omöjligt att fastställa om den svenska staten omfattar detta i sin konceptuella förståelse av due diligence. Emellertid kan det i relation till Bonnitcha och McCorquodales diskussion förefalla att en utebliven koppling mellan uppförandekod och riskhanteringsprocess missgynnar implementeringen av HRDD.¹¹¹ Detta eftersom de hävdar att det är först när de två tolkningarna uttryckligen sammankopplas som det kan bli en effektiv implementering av HRDD.¹¹²

Utöver explicita meningsenheter observeras även en konsekvent terminologi som stärker antydning av den folkrättsliga konceptualiseringen. Det sker genom återkommande formuleringar som rör förväntat beteende eller ansvarsfullt företagande. I uppföljningen till handlingsplanen för företagande och mänskliga rättigheter är ett av dessa exempel regeringens önskan om att svenska företag ska ”..agera föredömligt, både hemma och i utlandet..” i förhållande till existerande internationella riktlinjer.¹¹³ Baserat på den begreppsanvändning som genomsyrar skrivelserna kan den uppfattas ha för avsikt att understryka:

¹¹⁰ Bonnitcha och McCorquodale, 2017, s. 904.

¹¹¹ Bonnitcha och McCorquodale, 2017, s. 911.

¹¹² Bonnitcha och McCorquodale, 2017, s. 907.

¹¹³ Utrikesdepartementet, 2015:a, s. 3.

Regeringens tydliga förväntan är att företag verksamma i Sverige eller i utlandet ska ha de internationella riktlinjerna för hållbart företagande som utgångspunkt för sitt arbete, både hemma och i utlandet.¹¹⁴

Uttryck för moralprincipen i de statliga skrivelserna redogör för statens förväntan på ansvarsfullt agerande från den privata sektorn och synliggör karakteristiska drag för den tolkning av due diligence som vanligtvis förekommer inom folkrätten, både gentemot stater men det är möjligt att inslag från denna tolkning också riktas mot icke-statliga aktörer. Att standardisera en uppförandekod hos privata aktörer som rör respekt för mänskliga rättigheter anses vara ett tillvägagångssätt för att integrera ansvar för dessa inom företagssektorn. Statens tillämpning av due diligence presenteras som mekanismer för att skydda mänskliga rättigheter men dessa benämns inte som due diligence och konceptet förekommer inte heller i passager som behandlar statens ansvar för skydd av invånarnas rättigheter mot tredje part.

5.1.4 Ansvarsfördelning genom kapacitetsprincipen

De vägledande principerna för företagande och mänskliga rättigheter riktar sig till alla företag. Emellertid finns det en del aktörer vars ansvar understryks i egenskap av exempelvis geografisk placering eller storlek i den svenska kontexten.¹¹⁵ Det rör sig om specifika sektorer som genom olika mekanismer uppmanas ta mänskliga rättigheter i beaktning i sin verksamhet. Detta går i linje med kapacitetsprincipen som innebär att den aktör som är bäst lämpad att agera, är den som ska tillskrivas ansvar att vidta åtgärder för att korrigera en ohållbar situation.¹¹⁶ Det innebär i praktiken att lämplighet snarare än möjlighet är det som ska avgöra vem eller vilka aktörer som tillskrivs ansvar.¹¹⁷ I en svensk kontext rör det sig om att de statliga skrivelserna specificerar vilka företag som exempelvis bör ta ansvar utifrån variablerna verksamhet i konfliktzoner, storlek och statlig anknytning. Dessa variabler har jag identifierat efter analys av åtgärder och rekommendationer utformade för en specifik sektor eller aktör.

¹¹⁴ Utrikesdepartementet, 2015:b, s. 9.

¹¹⁵ Ruggie, 2011, s. 15.

¹¹⁶ Miller, 2001, s. 910.

¹¹⁷ Miller, 2001, s. 910.

I den svenska handlingsplanen poängteras att åtgärderna i den nationella handlingsplanen riktar sig mot företag och att dessa ska agera utifrån sin kapacitet och inverkan på mänskliga rättigheter.¹¹⁸ Vidare påträffas det ingen tydligare beskrivning om vad eller vem som avgör om företagens åtgärder är i paritet till dess förutsättningar. Däremot innehåller texterna tydliga specifikationer som riktar sig till olika sektorer av företag som i egenskap av verksamhetens karaktär ska agera ansvarsfullt. Det rör sig exempelvis om:

Förordningen om handel med konfliktmineral trädde i kraft i juni 2017 och innehåller bland annat obligatoriska krav på importörer att genomföra granskningar ("due diligence") för att undvika import av mineral som kommer från konfliktområden. Förordningen kommer att tillämpas från januari 2021.¹¹⁹

Ovanstående textavsnitt anträffades i uppföljningen till handlingsplanen om företagande och mänskliga rättigheter. I enlighet med det teoretiska ramverket ska den som är mest lämpad att agera vidta åtgärder. Sålunda är det möjligt att privata aktörer som verkar inom en konfliktzon kan anses lämpliga att tilldelas ansvar.¹²⁰ Lämplighet baseras i denna kontext på möjlighet att minska import från konfliktområden, men de betyder inte att dessa är lämpliga för att korrigera den ursprungliga konflikten. Fortsättningsvis är passagen ytterligare ett exempel på hur due diligence i en svensk politisk diskurs appellerar till den företagsekonomiska definitionen av konceptet. Detta eftersom det i textutdraget florerar som synonym för en riskhanteringsprocess som berörda aktörer ska genomföra vid import av mineraler. Enligt Bonnitche och McCorquodale kan fokus på denna tolkning principiellt missgynna ansvarsaspekten när det kommer till integrering av mänskliga rättigheter i den privata sektorn.

¹²¹

Tidigare presenterades tre variabler utifrån vilka specifika åtgärder är utformade, en av dessa var statlig anknytning. I uppföljningen till handlingsplanen påträffades en åtgärd specifikt utformad för företag med statlig koppling:

¹¹⁸ Utrikesdepartementet, 2015:a, s. 7.

¹¹⁹ Utrikesdepartementet, 2015:a, s. 7.

¹²⁰ Miller, 2001, s. 461.

¹²¹ Bonnitche och McCorquodale, 2017, s. 910.

Enligt statens ägarpolicy ska bolag med statligt ägande agera ansvarsfullt och arbeta aktivt för att följa internationella riktlinjer om miljöhänsyn, mänskliga rättigheter, arbetsvillkor, antikorrupcion och affärsetik.¹²²

I kraft av dess statliga anknytning tillskrivs företag ansvar att agera med mänskliga rättigheter i beaktning. Vad gäller lämpligheten för dessa att korrigera pågående människorättskränkningar kanske det inte direkt appellerar till Millers beskrivning av begreppet. En aktörs koppling till staten påvisar inte per se dess lämplighet eller möjlighet att vidta åtgärder, däremot kan det vara *lämpligt* att agera i linje med internationella standarder för mänskliga rättigheter i kraft av anknytning till staten.

Fortsättningsvis kan ansvaret hos privata aktörer preciseras i form av företagets storlek, där större aktörer också förväntas ta *större* ansvar, huvudsakligen på grund av dess ekonomiska status. Lagstiftning för att öka hållbarhetsrapportering från stora företag har införts, där sociala aspekter omfattas i rapporteringen:

I december 2016 trädde **ny lagstiftning om hållbarhetsrapportering** i kraft. Lagstiftningen innebär att alla stora företag, dvs företag som uppfyller vissa kriterier gällande balansomsättning, nettoomsättning respektive antal anställda, numera är skyldiga att hållbarhetsrapportera. Förutom information om miljöpåverkan, sociala förhållanden, jämställdhet och motverkande av korrupcion ska rapporterna, när det behövs för förståelsen av företagets utveckling, ställning och resultat, även innehålla information om åtgärder för att säkra respekten för mänskliga rättigheter, inklusive arbetstagares rättigheter.¹²³

Textutdraget återfinns i uppföljningen till handlingsplanen och förtydligar att storlek baseras på ekonomisk omsättning. I enlighet med Miller är det lämplighet snarare än möjlighet som ska avgöra om ett företag bör ta ansvar.¹²⁴ En god nettoomsättning behöver nödvändigtvis inte vara synonymt med lämplighet att vidta åtgärder, även om det i många fall innebär att en aktör har ekonomiska medel att agera. På detta vis är min tolkning att det appellerar till lämplighet i egenskap av dess storlek. Formuleringen i ovanstående passage är något vag men implicerar att stora företag bör ta ansvar. För att närmare studera i vilken utsträckning

¹²² Utrikesdepartementet, 2018, s. 10.

¹²³ Utrikesdepartementet, 2018, s. 6.

¹²⁴ Miller, 2001, s. 461.

kriterierna som rör exempelvis företagets omsättning behöver uppnås, bör istället lagstiftningen studeras.

Vad gäller lämplighet är det komplext att avgöra när det rör ansvarsfördelning mellan stat och privata aktörer. Staten har mandat att införa lagstiftning som kan reglera företagen medan företagen i egenskap av geografisk placering eller sektor har möjlighet att i sin verksamhet arbeta för att förebygga eller hantera risker för människorättskränkningar, exempelvis de aktörer som handlar med konfliktmineraler.¹²⁵ Sett ur ett kapacitetsperspektiv är staten den maktaktör som har störst kapacitet att agera och som i egenskap av de folkrättsliga åtagande är mest lämplig att agera. Dessutom uttrycks det i FN:s vägledande principer att vidta lämpliga åtgärder. Även begreppet lämplighet är mångtydig och det går trots Millers definition att motivera en aktörs lämplighet att agera på olika vis. Mot denna bakgrund kan det vara tvetydigt vem som bör anses som lämplig att vidta åtgärder och kapacitetsprincipen belyser därmed ansvarsfördelningens komplexitet.

5.1.5 Delsammanfattning av analys

Analysen visar att det i en svensk kontext påträffas flera olika former av uttryck för de dominerade tolkningarna av due diligence. Den explicita användningen av begreppet förekommer i huvudsak som synonym för en risk- och konsekvensanalys, vilket går under ramen för den traditionella användningen av due diligence inom företagssektorn. Den folkrättsliga tolkningen identifieras men benämns inte explicit som due diligence, dess uttryck varierar även i tydlighet. De implicita uttrycken för tolkningen bygger på en konsekvent begreppsanvändning av exempelvis ansvarsfullt företagande och förväntan om att agera föredömligt.¹²⁶

Genom Millers principer går det att utläsa att det primärt är kausalsamband och moraliska plikter som används som strategi för att tillskriva företagssektorn ansvar, detta genom att tillämpa moral och kausalprincipen. Att uppmärksamma företagens inflytande över mänskliga rättigheter kan tänkas vara en strategi för att uppmana privata aktörer att agera

¹²⁵ Utrikesdepartementet, 2018, s. 7.

¹²⁶ Utrikesdepartementet, 2015:a, s. 3

ansvarsfullt. Den moraliskt betingade uppförandekoden som insinueras ämnar sätta en standard för hållbart företagande. Vidare är det tre olika sektorer av företag vars ansvar specificeras i den svenska kontexten, statlig anknytning, aktörer som handlar med mineraler och stora företag i termer av ekonomisk omsättning.

6 Diskussion

Avsnittet är indelat i två tematiska delar. Först diskuteras den konceptuella förståelsen av due diligence och ansvarsfördelning mellan stat och privata aktörer. Sedan följer en kritisk reflektion av undersökningen och förslag på vidare forskning inom området presenteras.

6.1 Resultatsdiskussion

De frågeställningar som analysen hade för avsikt att besvara var följande: Hur avspeglar sig de dominerande tolkningarna av due diligence i svenska statens skrivelser om företagande och mänskliga rättigheter? Hur kan ansvarsfördelning mellan stat och privata aktörer förstås med hjälp av Millers teori?

Startpunkten för resultatdiskussionen blir due diligence och övergår sedan till att behandla ansvarsfördelning i de statliga skrivelserna. Den primära observationen efter genomförd analys är att det förekommer uttryck av de dominerande tolkningarna av due diligence i de statliga skrifterna som rör företagande och mänskliga rättigheter. Företagssektorns tolkning av due diligence har mest framträdande karaktär genom att vara konsekvent och explicit. Utöver begreppsanvändning var det primärt identifiering av kausalsamband mellan den privata sektorn och mänskliga rättigheter som synliggjorde uttryck för denna tolkning.

Den folkrättsliga tolkningen påträffas genom subtila inslag och förekommer inte med samma tydlighet som inom företagssektorn. Moralprincipen ringade in den folkrättsliga tolkningen av due diligence via återkommande porträttering av en uppförandekod för ansvarsfullt handlande. Då uttrycken ofta var vaga gick tolkningen först att urskilja när skrifterna analyserats i sin helhet. I tillägg kan det understrykas att uttryck för de dominerande tolkningarna av due diligence och den konceptuella förståelsen av begreppet bör särskiljas då det visar på två olika resultat. De dominerande tolkningarna har identifierats genom att studera förekomsten av karakteristiska drag för konceptet inom folkrätten respektive

företagssektorn. Den konceptuella förståelsen är däremot baserad på *hur* begreppet due diligence förekommer i de statliga skrivelserna.

Bonnitcha och McCorquodale lyfter att ansvarsaspekten riskerar att stå tillbaka när den företagsekonomiska tolkningen är i fokus.¹²⁷ Om den konceptuella förståelsen som skrivelserna synliggör sätts i paritet till denna tes finns anledning att kritiskt analysera hur konceptet florerar i den svenska politiska diskursen. Trots att båda tolkningarna förekommer är det, av den explicita användningen av due diligence att döma, i huvudsak en frivillig process för risk- och konsekvensanalys. Fristående är inte den företagsekonomiska tolkningen problematisk utan det är när den används i en kontext som avser att sammanföra internationella standarder för mänskliga rättigheter med den privata sektorn. Den företagsekonomiska tolkningen är traditionellt sett inte förankrad i mänskliga rättigheter. Dessutom varierar presentationen av due diligence i det hänseendet att den inte konsekvent uttrycker att processer för risk och konsekvensanalyser ska ta mänskliga rättigheter i beaktande. Ur ett människorättsperspektiv hade marginaler för missförstånd minskat om dessa inkluderats i beskrivningen av processer som ska kartlägga hållbarhetsrisker för ett företag. Trots att hållbarhet kan tänkas vara ett gångbart paraplybegrepp, för att samla in såväl sociala som miljömässiga aspekter, riskerar begreppsanvändningen att missgynna och försaka fokus på mänskliga rättigheter.

Huruvida olika uttryck genererar ett spänningsförhållande mellan de dominerande tolkningarna går inte att fastställa utifrån analysen av uppsatsens material. Svårigheten att identifiera spänning mellan den folkrättsliga och företagsekonomiska tolkningen beror delvis på att det enbart är den sistnämnda konceptuella förståelsen som benämns vara due diligence. Eftersom den folkrättsliga tolkningen inte används som referenspunkt för due diligence skulle det vara högst spekulativt att påstå att ett sådant existerar i den svenska kontexten. Däremot råder det ingen tvekan om att den mångtydighet som Bonnitcha och McCorquodale hävdar existerar i FN:s vägledande principer också finns i de svenska statliga skrifterna.

Harrison argumenterar för att human rights due diligence som idé har stor potential, men att det ofta är i övergångsprocessen från teori till praktik som det går snett.¹²⁸ I enlighet med Harrison påvisar uppsatsens analys att det är i övergångsprocessen som den konceptuella förståelsen av due diligence aktualiseras. Företags förförståelse av konceptet är central vid

¹²⁷ Bonnitcha och McCorquodale, s. 910.

¹²⁸ Harrison 2013, s. 115-116.

omvandlingen från åtagande till praktiska handlingar. Implementeringens effektivitet är dock inte helt avhängig begreppstolkningen, men det är en betydelsefull faktor att inkludera vid analys av efterlevnad av de vägledande principerna, både nationellt och internationellt. Med detta sagt kan det även gagna staten att se över hur begreppets mångtydighet avspeglar sig i de egna skrivelserna och vilka konsekvenser det kan ha för implementering av HRDD. Den folkrättsliga tolkningen av due diligence ska också synas under lupp då den är formulerad på ett sätt som också påverkar implementeringen av HRDD. Då ett centralt inslag är att definiera vad staten anser vara lämpliga åtgärder i form av reglering och lagstiftning, har denna tolkning också betydelse för ambitionsnivån hos den privata sektorn vid genomförande av processer för att kartlägga verksamhetens konsekvenser. Ifråga om människorättskränkningar som potentiellt kan ske i Sverige förebyggs dessa av lagstiftning. Däremot är det färre initiativ som rör svenska företag med verksamhet som också pågår i andra stater, där de politiska och sociala förutsättningarna kan vara avsevärt annorlunda. Detta går i enlighet med resultatet från Graf och de Felices analys av nationella handlingsplaner, som visade att en av de svåraste aspekterna är att utforma åtgärder som är anpassade för en specifik kontext i och med företagens globalisering.¹²⁹

Konceptets tolkningsmöjlighet är en viktig aspekt att åskådliggöra men det är svårt att avgöra vilken roll den har i implementeringsprocessen. Den konceptuella förståelsen av due diligence är betydelsefull, men det kan ifrågasättas vilken *betydelse* tolkningen som förmedlas i de statliga skrivelserna har i förhållande till människorättskränkningar orsakade av svenska företag. Det är möjligt att exempelvis OECD:s riktlinjer, eller andra liknande internationella överenskommelser, i större utsträckning influerar privata aktörer vid implementering av HRDD, än de svenska statliga skrivelser som varit underlag för studien.

Konceptet due diligence ansågs fortsättningsvis lämpligt att använda i FN:s vägledande principer för företagande och mänskliga rättigheter då konceptet redan var etablerat inom folkrätten och företagssektorn.¹³⁰ Däremot är det möjligt att ifrågasätta huruvida den valda terminologin gagnar implementeringen av HRDD. Litteraturen inom området tenderar att förhålla sig kritiskt till HRDD. Trots att uppsatsens syfte inte är att värdera initiativets lämplighet för att förhindra människorättskränkningar, kan det ändå diskuteras i förhållande till undersökningens resultat. Efter granskning av uttryck för due

¹²⁹ de Felices och Graf, 2015, s. 59.

¹³⁰ Bonniticha, och McCorquodale, 2017, s. 900.

diligence i den svenska kontexten är min uppfattning att den konceptuella förvirring som kommit till följd av den valda terminologin åskådliggör en av de största bristerna med HRDD. Avsaknad av samstämmighet kring den konceptuella förståelsen fördröjer processen från åtagande till effektiv implementering. Gällande effektivitet vid implementering har den konceptuella förståelsen av begreppet inverkan på privata aktörers beaktande av mänskliga rättigheter när risk- och konsekvensanalyser genomförs. Den konceptuella förståelsen av due diligence som påträffas i svenska statliga skrivelser kan vara en ineffektiv utgångspunkt om HRDD:s funktion att förhindra företagsrelaterade människorättskränkningar ska realiseras.

Vad gäller Millers principer för ansvarsfördelning tillämpas flera strategier för att tillskriva företag ansvar för mänskliga rättigheter. Det är framförallt uttryck för moral- och kausalprincipen som tillskriver den privata sektorn ansvar. Genom uppmärksammande av kausalsamband, moraliska skyldigheter och lämplighet motiveras omförhandling av rådande ansvarsfördelning. Emellertid var de presenterade mekanismerna för att uppmärksamma den privata sektorns inflytande över mänskliga rättigheter inte en garant för gensvar från berörda aktörer. Wetzel, som delvis är kritisk mot företagens ansvar för mänskliga rättigheter, hävdar att vetskap om privata sektorns inflytande ändå genererar ansvar att agera.¹³¹ Detta går i linje med hur kopplingen mellan privata aktörer och mänskliga rättigheter förmedlas i de statliga skrivelserna. Efter denna uppsats analys är uppfattningen att Wetzels tes inte går att applicera på företag. De presenterade åtgärderna med förankring i lagstiftning har teoretiskt störst chans att leda till aktiva handlingar hos privata aktörer. Exempelvis kan lagstadgad hållbarhetsrapportering resultera i att privata aktörer i viss utsträckning behöver se över sin verksamhet i förhållande till mänskliga rättigheter.

Ett centralt litterärt verk inom området av Bravo och Martin poängterar att en problematisk aspekt med företagens ansvar är att det råder brist på styrning som bidrar till att det formella ansvaret inte kan tillskrivas privata aktörer. De lyfter även att anspråk om ansvarsutkrävande gentemot privata aktörer har ökat.¹³² I relation till Bravo och Martin visar svenska statliga skrifter och FN:s vägledande principer att innan juridiska mekanismer för ansvarsutkrävande tillkommer, kan omfördelning av ansvar först bidra till socialt hållbara samhällen, när företagssektorn väljer att acceptera detta. Det går i enlighet med Wetzel som belyser att företagsrelaterade människorättskränkningar är ett resultat av statens bristande

¹³¹ Wetzel, 2016, s. 98.

¹³² Bravo och Martin, 2015, s. 51-52.

förmåga att skydda invånarnas rättigheter.¹³³

Fortsättningsvis, det förhållningssätt som identifierats i den svenska kontexten till företagande och mänskliga rättigheter kan tänkas vara en förlängning av den rådande ambivalens som gäller kring sfärernas sammankoppling. Med Millers moralprincip kan människorättskränkningar anses vara grund nog för att tillskriva den privata sektorn ansvar för att skydda och respektera mänskliga rättigheter. Vid diskussion om dess ansvar måste det understrykas att den privata sektorn och den globala ekonomin är uppbyggd på ett sådant vis att den avser maximera och ständigt öka i vinst. Med denna bakgrund krävs en förändring av den grundläggande idén av företag för att moraliska plikter ska kunna konkurrera med ekonomiska intressen. De statliga skrivelserna genomsyras av övertygelsen om att företagssektorns agerande är en förutsättning för uppfyllande av mänskliga rättigheter. Utformningen av åtgärderna gällande uppmaning till risk- och konsekvensanalyser samt hållbarhetsrapportering står inte i paritet till den förväntan på hållbart företagande och respekt för mänskliga rättigheter som presenteras i de statliga skrivelserna. I vissa passager presenteras dock integrering av respekt för mänskliga rättigheter vara en bra strategi för att öka företagets konkurrenskraft.¹³⁴ Genom att anspela på socialt ansvarstagande som en företagsstrategi förmedlar också skrivelserna att de två sfärerna inte är helt oförenliga och att dessa går att förena på ett sätt som är lönsamt. Att porträttera företagsverksamhet med mänskliga rättigheter i beaktning som en marknadsstrategi sätter rättigheterna i en företagsdiskurs istället för att sätta företagen i en global diskurs för uppfyllande av mänskliga rättigheter. Vad som är möjligt och vad som borde vara möjligt krockar ofta i diskussionen om företagande och mänskliga rättigheter, det etiska dilemmat om i vilken utsträckning de olika sfärernas intressen ska kompromissas är ständigt närvarande.

Sammanfattningsvis förmedlar de statliga skrivelserna hög förväntan på att svenska företag ska agera på ett ansvarsfullt sätt i linje med internationella åtaganden. Strategier som anspelar på moral och kausalitet används för att förmedla detta. Mångtydigheten i begreppet due diligence avspeglar sig i skrivelserna även om den övergripande konceptuella förståelsen är starkt influerad av den företagsekonomiska tolkningen. På grund av den explicita användningen av due diligence var det inte möjligt att identifiera ett spänningsförhållande mellan dominerande tolkningar i de statliga skrivelserna. Däremot går det inte att undvika

¹³³ Wetzel, 2016, s. 90.

¹³⁴ Utrikesdepartementet, 2015:a, s. 6.

eventuella kopplingar mellan statens presenterade åtgärder och företagssektorns engagemang och uppfattning om räckvidden av tillbörlig aktsamhet.

6.2 Avslutande reflektioner

Efter genomförd undersökning anser jag att analysen besvarat frågorna för att uppnå studiens syfte. Uttryck har identifierats för de två dominerande tolkningarna av due diligence men också genom Millers teori presenterat vilka strategier som används för att tillskriva den privata sektorn ansvar för att skydda och respektera mänskliga rättigheter.

Vid arbetets start fanns en föreställning om att det existerade ett spänningsförhållande mellan tolkningarna av due diligence i en svensk kontext, vilket under processen gång visade sig vara omöjligt att urskilja. Detta berodde huvudsakligen på att det enbart var den företagsekonomiska tolkningen av begreppet som explicit uttrycktes vara due diligence. Om de uttryck som går under den folkrättsliga definitionen anses vara due diligence i en svensk kontext går inte att avgöra, däremot påträffades karakteristiska drag för denna.

En av de kritiska aspekterna inför uppsatsens genomförande var att konceptet HRDD inte uttryckligen förekom i de statliga dokumenten, i efterhand anser jag att det gagnade analysen då fokus istället blev att sammankoppla såväl explicita som implicita faktorer. Istället för att enbart studera meningsenheter vidgades mitt fokusområde, ett element som gynnade inramningen av den svenska kontexten. Om uppsatsens fokus enbart riktats på begreppsanvändning hade flera av de faktorer som bidragit till studiens resultat hamnat i periferin. Gällande den svenska kontexten hade skrivelsernas form och språkliga karaktär en betydande inverkan på de slutsatser som undersökningen genererar. Handlingsplanen och dess uppföljningsrapport är tämligen korta dokument, texternas längd hämmade en tydlig förklaring av planerade och genomförda åtgärder inom området för företagande och mänskliga rättigheter. I tillägg refererade flera delar av det relevanta innehållet till lagstiftning eller policydokument som uppsatsens undersökning inte omfattades av.

Den teoretiska modellen hade kunnat utvecklas ytterligare men för att studera ansvarsfördelning och uttryck för due diligence var Millers ansvarsprinciper behjälpliga, vilket motiverar valet av teori. Vidare kan studiens val av material ifrågasättas, vilket jag tidigare beskrivit beror på dess språkliga karaktär och innehåll. En central del i studien blev

att inte dra på för stora växlar i vad som kunde utkristalliseras, både gällande specifika meningsenheter men också av materialet i sin helhet. Trots att det inte gick att göra flera slutsatser efter analys av materialet, var det ändå av relevans för den politiska diskursen att studera dokument utformade för den svenska kontexten. Det är möjligt att om exempelvis OECD:s skrivelser om due diligence används hade det kompletterat underlaget för undersökningen, däremot är det inte säkert att resultatet blivit annorlunda.

Slutligen, efter att ha studerat litteraturfältet och identifierat en forskningslucka vad gäller studier av den konceptuella förståelsen av due diligence går det att påstå att studien fyller denna även om resultatet kan anses vara begränsat. I ljuset av den genomförda studien öppnas det upp för vidare forskning både vad gäller HRDD men också företagande och mänskliga rättigheter i allmänhet. Idag är det en tid sedan handlingsplanen tillkom och att undersöka hur praxis ser ut när företag implementerar dess åtgärder skulle gagna den svenska staten. Dessutom öppnar studien upp för ytterligare forskning om hur statlig begreppsanvändningen av due diligence korrelerar med konceptets förekomst i de privata aktörernas policydokument.

Referenser

Bergström Göran och Boréus Kristina, 2005, (red.), Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys, 2., [omarb.] uppl., Studentlitteratur, Lund

Bonnitcha, Jonathan och McCorquodale, Robert "The Concept of 'Due Diligence' in the UN Guiding Principles on Business and Human Rights" *The European Journal of International Law* vol 20 no. 3 2017 Oxford University

Davitti, Daria "On the meaning of international investment law and international human rights law: the alternative narrative of due diligence" *Human rights law review*, 12:3, Oxford University press, 2012.

de Felice Damiano och Graf Andreas "The potential of National Action Plans to Implement Human rights Norms: An early assessment with respect to the UN Guiding Principles on Business and Human Rights", *Journal of Human Rights Practice* Vol 7 No. 1 februari 2015

Demuinjks, Geer och Fasterling, Björn "Human rights in the void? Due Diligence in the UN Guiding Principles on Business and Human Rights" *Journal of Business Ethics*, 2013, 116:799-814.

Friedman, Milton, "The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits", *The New York Times Magazine*, september 13, 1970.

González Correa, Flor, "Human Rights Ltd.: An Alternative Approach to Assessing the Impact of Transnational Corporations on Human Rights" i Mills, Kurt, & Karp, David Jason, (red.) *Human Rights Protection in Global Politics: Responsibilities of States and Non- State Actors [Elektronisk resurs]*, Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2015, s. 159-179.

Global justice now "69 of the richest 100 entities on the planet are corporations, not governments, figures show" Publ. 17 Oktober, 2018.
<https://www.globaljustice.org.uk/news/2018/oct/17/69-richest-100-entities-planet-are-corporations-not-governments-figures-show> (hämtad 2 januari 2019)

Harrison James "Establishing a meaningful human rights due diligence process for corporations: learning from experience of human rights assessment" *Impact assessment and project appraisal*, vol 31, no 2, s. 107-117 2013.

Hsiu-Fang Hsieh & Sarah E. Shannon, "Three Approaches to Qualitative Content Analysis", *Sage journals*, Vol. 15, Nr. 9. 2005.

Macdonald Kate "Re-thinking 'Spheres of Responsibility': Business Responsibility for Indirect Harm" *Journal of Business Ethics*, 99:549-563, Springer 2010.

Martin, Jean & Bravo, Karen E. (red.), *The business and human rights landscape: moving forward, looking back*, Cambridge University Press, New York, 2015 s. 51

Miller David "Distributing responsibilities", *The Journal of Political Philosophy*: Volume 9, Number 4, 2001.

Moeckli, Daniel och Shah, Sangeeta och Sivakumaran, Sandesh, *International Human rights Law*, New York, Oxford, University Press, 2010.

Nationalencyklopedin, Due diligence, Nationalencyklopedin

Organisation for Economic Co-operation and Development, *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct*, 2018.

<http://mneguidelines.oecd.org/OECD-Due-Diligence-Guidance-for-Responsible-Business-Conduct.pdf>

Pierson, Christopher, *The Modern State* [Elektronisk resurs], Routledge, London, 2004.

Regeringskansliet "Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter" Publ. 24 augusti 2015.

<https://www.regeringen.se/informationmaterial/2015/08/handlingsplan-for-foretagande-och-manskliga-rattigheter/> (senast hämtad 2 januari 2019)

Regeringskansliet, Utrikesdepartementet, Handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter, 2015, UD2015/03494/IH

Regeringens skrivelse 2015/16:69 Politik för hållbart företagande, Utrikesdepartementet 10 december 2015.

Regeringens skrivelse 2015/16:182, Politik för global utveckling i genomförandet av agenda 2030, 26 maj 2016.

Regeringens skrivelse 2015/16:48, Sveriges Exportstrategi, Utrikesdepartementet 10 december 2015.

Regeringskansliet, Uppföljning till handlingsplan för företagande och mänskliga rättigheter, Utrikesdepartementet, februari 2018.

Ruggie, John *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights - Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework*, HR/PUB/11/04. New York & Geneva, Human rights council, 2011.

Swedwatch, *To the last drop - water and human rights impacts of the agro export industry in Ica, Peru: the responsibility of buyers*, Report 92, november 13, 2018.

http://www.swedwatch.org/wp-content/uploads/2018/11/92_To-the-last-drop_Full-report.pdf

Vogel, David, *The market for virtue: the potential and limits of corporate social responsibility*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2005.

Wetzel, Julia Ruth-Maria., *Human Rights in Transnational Business Translating Human Rights Obligations into Compliance Procedures*, Cham, 2016.